משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר נשים

מלאכת שלמה על משנה סוטה

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה סוטה

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-סוטה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 6
משנה ד 8
משנה ה 8
משנה ו 9
משנה ז 10
משנה ח 10
משנה ט 10
פרק ב 11
משנה א 11
משנה ב 12
משנה ג 13
משנה ד 14
משנה ה 15
משנה ו 16
פרק ג 17
משנה א 17
משנה ב 17
משנה ג 18
משנה ד 19
משנה ה 22
משנה ו 22
משנה ז 23
משנה ח 24
פרק ד 25
משנה א 25
משנה ב 25
משנה ג 26
משנה ד 27
משנה ה 28
פרק ה 28
משנה א 28
משנה ב 30
משנה ג 31
משנה ד 31
משנה ה 31
פרק ו 32
משנה א 32
משנה ב 32
משנה ג 33
משנה ד 33
פרק ז 34
משנה א 34
משנה ב 35
משנה ג 35
משנה ד 36
משנה ה 36
משנה ו 37
משנה ז 38
משנה ח 39
פרק ח 42
משנה א 42
משנה ב 44
משנה ג 45
משנה ד 45
משנה ה 45
משנה ו 46
משנה ז 46
פרק ט 46
משנה א 46

משנה ב 47
משנה ג 48
משנה ד 48
משנה ה 49
משנה ו 50
משנה ז 50
משנה ח 51
משנה ט 51
משנה י 52
משנה יא 52
משנה יב 52
משנה יג 53
משנה יד 54
משנה טו 55

פרק א

משנה א

[פתיחה] בריש נזיר כתבנו בס"ד טעם דסידר רבינו הקדוש סוטה אחר נזיר דאמר מר הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וכדתנן לקמן בפירקין בתי הרבה יין עושה ובדין הוא דליתני סוטה והדר ליתני נזיר אלא איידי דתנא כתובות ותנא המדיר תנא נדרים ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר והדר תנא סוטה בתרה והקשו תוס' ז"ל בגמ' בפירקין בדף ג' על הירושלמי שהביאו שם ותימא לפי הירושלמי כיון דתליא קנוי בגירושין ה"ל למיתני סוטה בתר גיטין ובתר סוטה נזיר כסדר פרשיות ובתר נזיר נדרים ובתר נדרים כתובות ע"כ. ונלע"ד עוד דמשום דכוליה פרק בתרא דנזיר בלתא דרגלים לדבר מיירי תנא נמי השתא סוטה דעד אחד נאמן לומר שנטמאת בין לר' אליעזר בין לר' יהושע כדמפורש לקמן בפ' מי שקינא דטעמא הוי משום שרגלים לדבר אע"ג דילפי' לה מהתם מקרא נמי וכן ג"כ בסמוך בריש סימן ג' צריכין אנו לטעמא דרגלים לדבר כאשר תראה שם:

המקנא גמ' דיעבד אין לכתחילה לא פירש רש"י ז"ל מדלא תני ר' אליעזר אומר מקנא אדם על פי שנים ש"מ קסבר תנא דידן אסור לקנאות מפני שמביא עצמו לידי תגר ואת אשתו לידי נוול ואפילו היא טהורה ומאן דס"ל דאסור לשון קנוי ר"ל כעס כמו כי קנאת חמת גבר שנכנסת קנאה ושנאה בינה לבין בעלה אם על פי עדים מקנא לה או בינה לבין אמרים אם על פי עצמו מקנא לה שאינם יודעים למה היא בודלת מהם. ומאן דס"ל מותר לקנאות או חובה אין קנוי אלא לשון התראה כמו ויקנא ה' לארצו שפירושו התרה בילק וחסיל וגזם שלא ישחיתו עוד את ארצו ואנן קיימא לן הלכתא הר' עקיבא דס"ל דחייב אדם לקנאות לאשתו ודריש ליה מקרא יתירה רוח קנאה וקנא ודלא כר' ישמעאל דס"ל רשות היא ולא חובה. ואיתא למתני' בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח.) בפי' רע"ב ז"ל ההלכה היא שחייב אדם לקנאות לאשתו היא דעת ר' עקיבא בברייתא בגמ' ור' ישמעאל פליג עליה וס"ל רשות וכדכתיבנא:

ר' אליעזר אומר וכו' ע"כ ל"פ ושמענו מפלוגתייהו דבעינן שני עדים אלא בקנוי לר' אליעזר ובסתירה לר' יהושע אבל בטומאה כ"ע מודו דעד א' מהימן פי' אם אחר שבאו עדי קנוי וסתירה יש עד א' שקלקלה בסתירתה נאמן לכ"ע ואינה שותה אלא יוצאה שלא בכתובה ואסורה לבעל וגם לבועל אם מת בעלה או גרשה וגם לתרומה מפני שודאי נטמאת באותה סתירה וכן נמי תנן לקמן פ' ששי אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה וטעמא משום דכתיב ושכב איש אותה ש"ז ועד אין בה וכל מקום שנאמר עד אין פחות משנים ומשמע שנים אין בה הא א' יש בה בטומאה זו שאומר שהיא לא

נתפשה וממילא שמעינן דמהימן דמדכתיב והיא לא נתפשה אלמא פשיטא לן דנטמאת מדמהדר בתר אונס ורצון אלמא עד א' מהימן. ור' יהושע דריש בה בה עד א' מהימן פירש בטומאה ולא בקנוי ולא בסתירה ור' אליעזר דריש בה ולא בקנוי אבל סתירה אתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה. בפי' רע"ב ז"ל שיש לחוש לדברי ר"י בר' יהודה. אמר המלקט והוא אמרה משום ר' אליעזר דמקנא לה על פי עד א' או על פי עצמו ומשקה לה על פי שנים ומתני' דלא כותיה ובברייתא בגמ' השיבו חכמים לדברי ר"י בר' יהודה אין לדבר סוף דזימנין דלא קני ואמר כן קנאתי לה ומביא עדים שנסתרה עמו ואף למשנתינו ג"כ אין לדבר סוף דזימנין דלא אסתתר ואומר כן אני ראיתיה שנסתתרה. וביד רפ"א דהלכות סוטה וסי' ח':

משנה ב

כיצד מקנא וכו'. ביד פכ"ד דהלכות אישות סימן כ"ד ובפ"א דהלכות סוטה סי' ד' ה'. ובתשובות הרשב"א ז"ל סימן אלף ורל"ז. ובטור א"ה סימן קע"ח:

אל תדברי. בגמרא פריך הא גופא קשיא אמרת אל תדברי אלמא דבור סתירה היא ואפילו דברה בשוק הוי קנוי והדר תני ודברה עמו אלמא דבור בשוק לאו כלום הוא ומתרץ לה אביי כדפי' רע"ב ז"ל. ופי' רש"י ז"ל [עי' בתוי"ט]. וכתבו תוס' ז"ל דלהכי לא פריך הכא כיצד אין מקנא לה מיבעי ליה כדפריך ברישׁ מכות כיצד אין העדים [נעשין] זוממין מיבעי ליה משום דמצי למימר דאל תדברי דרישא פירושו סתירה דהיינו גמור ואתי שפיר לישנא דכיצד מקנא לה ולא קשיא מידי אלא רישא לסיפא ולפי הירושלמי משמע דבעי לתרוצי דדבור דרישא סתירה אלא דנקט לשון נקי כמו ראוה מדברת דבפ"ק דכתובות מיהו דסיפא אית לן למימר על כרחין דבור ממש ע"כ:

מותרת לביתה. לשמש עם בעלה שהרי אין זה קנוי כלל. בסוף פי' רע"ב ז"ל שכתוב שם בעל החי פשוט שצריך להיות בעלה חי:

נכנסה עמו פ"ק דיבמות דף י"א:

כדי טומאה היינו כדי לצלות ביצת תרנגולת באש בינונית ולגומעה הרמב"ם ז"ל:

ואסורה לאכול בתרומה ביד פ"ז דהלכות איסורי ביאה סי' י"ב:

משנה ג

ואלו אסורות פ"ח דהלכות תרומות סימן ט"ו:

ושבאו עדים לאו דוקא עדים דה"ה לעד א' שכל מקום שהאמינה תורה עד א' הרי כאן שנים. והכא בין בתלמוד בבלי בין ברוב המקומות ראיתי הגרסא ושבאו עדים ותימה מ"ש ממתני' דלקמן פ"ג ופ"ד דתנן ושבאו לה עדים אכן בירושלמי גם פה גרסינן

ושבאו לה עדים. ובירושלמי מתני' לא כמשנה הראשונה דתנינן תמן ס"פ בתרא דנדרים בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה אני לך השמים ביני לבינך ונטולה אני מן היהודים א"ר אבין ואפילו תאמר כמשנה הראשונה מ"מ יש רגלים לדבר ע"כ. בפי' רע"ב ז"ל שנאמר ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה ע"כ. אמר המלקט פי' רש"י ז"ל ואע"ג דדרשניה לעיל לעד א' נאמן בסוטה ולסוטה ודאית ושלא תשתה עוד אין מקרא יוצא מידי פשוטו ודרשינן ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמרינן והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה ע"כ. והם דברי רב ששת ואנהר לן עיינין דה"פ דמתני' דקתני ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אילימא מקמי דתשתה זונה היא ופשיטא דאסורה בתרומה דהא תנא ליה ברישא האומרת טמאה אני אלא ודאי לבתר דשתאי אתו ואיצטריך לאשמועי' דלא מחזיקינן להו בשקרי על אשר לא בדקוה המים אלא אי ס"ד מים בודקים אותה תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו א"ל רב יוסף לעולם אימ' לך מים בודקים אותה אפילו שיש עליה עדים במדינת הים ולא אתו למימר דסהדי שקרי נינהו דהא אמור זכות הוא דתלה לה ופליגי רב ששת ורב יוסף במתנוונה דקאמר רבי לקמן פ"ג דתנן רבי אומר הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונית והולכת לה ולסוף שהיא מתה באותה מיתה רב ששת ס"ל דלא פליגי רבנן עליה דרבי אלא בסוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד אבל במתנוונה לא איפלוג דכל מי שזכות תולה לה מתנוונה היא וזו הואיל ולא נתנוונה לא תלה לה זכות אלא שאינה ראויה ליבדק כלל משום עדים ורב יוסף ס"ל ראויה ליבדק היא אלא זכות תולה לה ואי משום דלא נתנוונה הא מני רבנן היא דאמרי לקמן זכות תולה דקסברי לא הויא מתנוונה כלל והקשו תוס' ז"ל לרב ששת דאמר דבין לרבי בין לרבנן מתנוונה א"כ אהיכא קאי ר"ש דאמר התם במתני' ואם אומר אתה שהזכות תולה במים המאררים מדהה אתה את המים וכו' והלא יראו דמתנוונית והאיך יוכלו להוציא שם רע על הטהורות ששתו כשלא יתנוונו. וי"ל הנשים העומדות שם משום ייסור ולא יהא ניכר לאלתר כשעומדת שם נוונויה יוציאו שם רע והבועל יגיד להם שקלקל עמה ולא ידעי שזו מתנוונית אי נמי לא יתלו נוונויה במים המרים וכן היא לא תתלה במים המרים אלא בחולי אחר ע"כ. ותניא כוותיה דרב ששת ולאו מטעמיה אלא מקרא אחרינא דכתיב ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה וכו' דה"ל למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגו' וטהורה היא לדרשא למידרש הכי טהורה נזרעה זרע ולא שנצולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה וטהורה וי"ו יתירה נמי למעוטי שתלתה לה זכות דבהא לא אמר קרא ונזרעה זרע היא ולא שישאו ויתנו בה

מוזרות בלבנה דבהא נמי לא אמר קרא ונזרעה זרע שכבר קלקולה של זו נתפרסם לכל ור"ש וי"ו לא דריש ויש לה עדים במדינת הים מילתא דלא שכיחא ולא מסקי אינשי אדעתייהו למיחשדינהו לטהורות ולומר עדים היו להם במדינת הים:

כיצד עושה לה וכו'. ביד עד סוף סי' ו' רפ"ג דהלכות סוטה עד סי' ז':

מוסרין לו. ר"פ ארוסה ובפ' עשרה יוחסין דף פ' ופ"א ובירוש' ס"פ שני דכתובות:

שני תלמידי חכמים. שידעו להתרות בו מן התורה אם אין האיש מנוקה מעון שבא עליה משנאסרה עליו אין המים בודקין אותה:

ר' יהודה אומר בעלה נאמן עליה מק"ו. כדפי' רע"ב ז"ל ור' יוסי נמי ס"ל בברייתא דבעלה נאמן עליה מק"ו ופרכוה רבנן לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר לכשתטהר תאמר בסוטה שאם תמצא טמאה אין לה היתר לעולם ר' יהודה אומר מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן שנאמר והביא האיש את אשתו אל הכהן ואפילו שני ת"ח אין צריכין ות"ק דבברייתא דמייתי בגמ' ס"ל נמי דמקראי ילפינן להו מיהו ס"ל אבל חכמים אמרו מוסרין לו שני ת"ח וכו' ואיתה בפ' ארוסה (סוטה דף כ"ה:)

משנה ד

לב"ד הגדול שבירושלם. מזקן ממרא ילפינן לה כדפירש רע"ב ז"ל והתם כתיב מן המקום ההוא מקום מיוחד דהיינו בלשכת הגזית שם לבד נקראת המראתו המראה:

כדרך שמאיימין על עדי נפשות כדאמרינן בסנהדרין הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות:

שכנים רעים. יודעים לפתות ומצויין לה תמיד:

שלא ימחה על המים מצאתי מוגה הרבה שכנים וכו':

אל תעשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים. וכן בקצת דפוסים. ובגמ' ורמינהי כדרך שמאיימין עליה שלא תשתה כך מאיימין עליה שתשתה אומרים לה בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי על בורייך כלומר הסמכי על נקיותיך ושתי לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונח על בשר חי אם יש מכה מחלחל ויורד אין שם מכה אינו מועיל כלום לא קשיא כאן קודם שנמחקה מגלה כאן לאחר שנמחקה מגלה:

משנה ה

אם אמרה טמאה אני. תוס' ס"פ הכותב ובפ"ק דב"מ דף י"ז ובטור א"ה סי' קט"ו:

שוברת כתובתה ואינה נהרגת שלא התרו בה עדים בשעת מעשה רש"י ז"ל. ועיין במתני' דבס"פ הכותב:

מעלין אותה. מעלין ומורידין קאמר דאי לא תימ' הכי מאי מעלין אותה הא התם בלשכת הגזית קיימא כדתנן לעיל מעלין אותה לב"ד הגדול דהיינו לשכת הגזית ולשכת הגזית בעזרה היתה חציה בקדש וחציה בחול אלא ודאי לטרף דעתה אולי תודה היו מעלין ומורידין אותה:

שער המזרח [עי' בתוי"ט]. וי"מ שר"ל שער המזרח שהוא שער ניקנור ומ"מ לשערי המזרח ולשער ניקנור. ס"א לשער ניקנור ס"א לשערי ניקנור:

ומטהרין את היולדות וה"ה זבין וזבות ותנא חדא מינייהו נקט:

ומטהרין את המצורעין. ביד פ"ד דהלכות מחוסרי כפרה סי' ב':

וכהן אוחז בבגדיה בתוספתא כהנים מטילין גורלות וכל מי שיעלה גורלו אפילו כ"ג יוצא ועומד בצד סיטה ואוחז בבגדיה תוס' ז"ל. ולשון אחר שהביא רע"ב ז"ל הוא פי' הרמב"ם ז"ל. ורד"ק ז"ל פי' הקריעה בבגד גופו שלא במקום התפר והפרימה במקום התפר וכן פי' רע"ב ז"ל בפ' בתרא דמכות סי' י"ב:

אם היה לבה נאה לא היה מגלהו וכו' שמא תצא זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה ויהיו רודפים אחריה כל ימיה והא דא"ר יהודה בסנהדרין פ' נגמר הדין דאשה נסקלת ערומה ובכסות מעט מלפניה ומלאחריה סגי התם טעמ' משום דליכא למיחש לגרוי דהא מסתלקת ונסקלת ולאחרנייתא ליכא למיחש דאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות ורבנן נמי דאמרי הכא מגלה את לבה טעמא משום דמצוה לביישה ואפילו היא טהורה משום ונוסרו כל הנשים שלא יביאו עצמן לידי חשד ויהיו צנועות אבל התם שהרי היא נסקלת אין לך יסור גדול מזה ולפיכך אינה נסקלת ערומה:

משנה ו

קטלאות. תכשיט הוא כמין חצי עגול פתוח וסוגרת בו את חלוקה ומקיף את גרונה מן הצדדין רש"י ז"ל:

נזמים ברוב המקומות הן נזמי האף כדפי' הרמב"ם ז"ל ויש מקומות שנזמי האזן בכלל:

ואח"כ מביא חבל מצרי. פ' כיצד מעברין (עירובין דף נ"ח.) ובירושלמי מפרש דבין חבל מצרי ובין כפיפה מצרית באין משירי הלשכה וכדתנן ברפ"ד דשקלים וכל צרכי העיר באים משירי הלשכה. עי' מ"ש בתוי"ט ועיין במ"ש בר"פ דלקמן:

וקושרו למעלה מדדיה. כדי שלא יפלו הבגדים ונמצאת ערומה שהרי נקרעו. וביד בהלכות סוטה פ"ג סי' י"א:

מפני שלבה גס בהן ויש לה נחת רוח כשהיא רואה למי שמכרח הרמב"ם ז"ל:

וכל הנשים מוּתָרוֹת פי' חייבות ולפי זה נראה דגרסינן לה בנקודת שוו"א תחת התי"ו. אכן ה"ר יהוסף ז"ל מצא בס"א חייבות והוא מן התימה:

משנה ז

הירך התחילה בעבירה תחלה וא"כ הבטן לפיכך תלקה הירך תחלה דאמר קרא ברישא בתת ה' את יריכך נופלת והדר ואת בטנך צבה וקללה היא תחלת הפורעניות ומיהו כי בדקי מיא כי אורחייהו בדקי שבמעיי' נכנסו' תחל' ומקללות [ומקלקלות] אותם ואח"כ נופלות לירך וכדכתיב וצבתה בטנה ונפלה יריכה וכדי שלא להוציא לעז על מים המרים שיאמרו לא עשו כסדר האלה ואין פורענות זו על ידן להכי כתיב נמי בקללה לצבות בטן ולנפול ירך. וכן הוא מפורש ברבה פרשת נשוא דף קנ"ג ע"ג ושם בע"א הנוסחא לפיכך תתקלל הירך תחלה ואח"כ הבטן. וביד פ"ג דהלכות סוטה סי' ז' וסי' י"ו:

משנה ח

שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו. בכל הספרים ל"ג זה ה"ר יהוסף ז"ל:

נתגאה בשערו. גרסת הירוש' נתנווה בשערו לפיכך נתלה בשערו וכן הוגה במשנת החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. ומפ' בגמ' נתגאה בשערו דכתיב וכאבשלום לא היה איש יפה וגו' ובגלחו את ראשו וגו' והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח וגו' ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך ולפיכך נתלה בשערו:

על עשר פילגשים. כדכתיב בספר שמואל ויעזוב עשר נשים פילגשים לשמור הבית:

שלש לבבות. מצאתי מוגה שלש גניבות לב אביו א"ל אבשלום לאביו כתוב לי שילכו עמי שנים אנשים שאבחר כך צ"ל בפי' רע"ב ז"ל:

לונכיות בכא"ף וכן היא גרסת הערוך בערך לנך ועיין ג"כ בפ' מי שאחזו (גיטין דף ע') ראש ע"א דאמרי' התם מאן דמחי ליה באלונכי דפרסאי וכן כתב רש"י ז"ל פ' עגלה ערופה (סוטה דף מ"ח) ההיא דאיתא בפ"ק דסנהדרין דף י"ד דר' יהודה בן בבא נעצו בו שלש מאות לונכיות בכא"ף וכן נראה שצריך להיות בפ"ק דע"ז דף ח'. שנאמר ויגנב אבשלום בנקודת צירי תחת הנו"ן:

משנה ט

מרים המתינה למשה שעה אחת לאו דוקא נקט שעה אלא שליש שעה או רביע דקתני בתוספתא מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת ת"ק:

לפיכך נתעכבו לה כל ישראל וכו' כך צ"ל:

ואין באחיו גדול ממנו.וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל ואין באחיו גדול ממנו פי' ובזכות זה אין באחיו גדול ממנו דהיינו שנתעסק משה בעצמותיו וכן נ"ל לפ' גבי משה ע"כ:

ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שהקב"ה אוספן שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ד' יאספך כך צ"ל:

פרק ב

משנה א

היה מביא וכו' ביד עד סוף סי' ב' פ"ג דהלכות סוטה סי' ט' י' י"ב י"ג ורפי"ב דהלכות מעשה הקרבנות:

היה מביא את מנחתה. אין סדר הפרשה וסדר המשנה מכוונים שהרי כך סדר הפרשה קנא לה ונסתרה מעלה את האשה ומביא את מנחתה הכהן מביא פיילי של חרש ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור ונותן בו עפר מעמיד האשה בשער ניקנור ואוחז בבגדיה וסותר את שערה ונותן את המנחה על ידיה וביד הכהן מים המרים ומשביע אותה ומתנה עמה וכותב את המגלה ומוחק ומשקה אותה ונוטל מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותן לתוך כלי שרת מניף ומגיש קומץ ומקטיר ולא ידענא למה שינה התנא הסדר ואם סדר התנא דוקא או סדר הפרשה תוס' ז"ל. אבל לקמן בפירקין דף י"ז כתבו וסדר הפרשה עיקר אבל סדר המשנה אפילו למצוה לא ע"כ:

כפיפה מצרית. איני יודע למה כינו אותם על שם מצרים והכי איתא נמי בגמ' בפ' המוציא יין (שבת דף ע"ח) הוצים כדי לעשות אוגן לסל כפיפה מצרית ויש מקומות דגרסינן כפיפה סתם כמו אין אדם דר עם נחש בכפיפה דבר"פ המדיר ובפ' הזורע במסכת תרומות תנן נמי תולה כפיפות בצוארי בהמות ושמא דגרסי' מְצָרִית מ"ם בנקודת חירק והצד"י בקמץ ע"ש שנעשין מצורי דקל או המ"ם בנקודת שוו"א או שמא דגרסי' מצורית:

ונותנה על ידיה י"ס על ידה:

כדי ליגעה שהרי היתה נתונה על ידה עד גמר כל הסדר כדי שתחזור ותודה ולא שייך למימר דריש טעמא דקרא אלא היכא דנפקא לן מינה מידי דמרבי מיניה וקרא סתמא כתיב וכולל ואנו דורשין טעמו ואומרים זה הטעם של פסוק הואיל וטעמו בשביל כך אינו דוקא כגון לא תחבול בגד אלמנה משמע בין ענייה בין עשירה וקאמר ר"ש טעמ' דקרא שאם אתה ממשכנה אתם מוציא לה שם רע בשכנותיה ונאמר ענייה אין ממשכנין אותה תוס' ז"ל: בפי' רע"ב ז"ל לשון המתחיל כדי ליגעה וכו' ולמאן דאמר שבתחלה היה משקה אותה וכו'. אמר המלקט לקמן רפ"ג ופי' רש"י ז"ל ומיהו כל זמן שלא קרבה מנחתה אינה נבדקת דכתיב מזכרת עון ואע"פ ששתתה מניחין אותה בידה כדי ליגעה ותודה דס"ל להאי תנא דהוא אבא חנן משום ר' אליעזר דמשום דחסה התורה עליה

ורוצה שתודה שלא תבדק הוא דמייגעה אע"פ שהיא עברה על רצונו שאפשר שהוא אמת שזנתה ואם כך חסה לעוברי רצונו ק"ו לעושי רצונו: בסוף פי' רע"ב ז"ל בלשון המתחיל תחלתן וכו' עד סופו. אמר המלקט ואפילו ר' יוסי בר' יהודה דמכשיר בברייתא כלי עץ לכלי שרת דוקא בכלי עץ חשובין לאפוקי כפיפה מצרית. עוד בלשון האחר צריך להגיה דכתיב בה לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה. עוד באותו לשון צריך להגיה באות מן החטים ובאות סלת למיעוט מנחת חוטא וכו'. בסוף פירושו צריך להגיה גרש בשעורים מבורר ומנופה בי"ג נפה כעין סולת בחטים קמח הכל וכו':

כשם שמעשיה וכו' תוס' ר"פ ואלו מנחות:

מעשיה מעשי בהמה. שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינו בן זוגה רש"י ז"ל. ובגמ' תניא אמר להם ר"ג לחכמים סופרים הניחו לי ואדרשנה כמין חומר. דשמעיה ר"ג לר"מ דאמר בפ"ק גבי במדה שאדם מודד וכו' היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה א"ל ר"ג התינח עשירה ענייה שלא האכילתו מעדנים למה מביאה מאכל בהמה אלא כשם שמעשיה מעשי בהמה כך קרבנה מאכל בהמה והרמב"ן ז"ל כתב בפירוש החומש בענין קרבנה של סוטה על דרך הפשט ג"כ כי הקרבן הזה הבעל מביא אותו על קנאתו שקנא בה כדי שינקום ה' נקמתו ממנה וטעם השעורים שתהיה שערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש הרשעה הזונה יחול וכענין צליל שעירים האמור בגדעון שפתרו אותו סער ומהומה רבה וכן בכלי חרש סימן שתשבר ככלי יוצר וכן העפר סימן שתמות ותשוב על העפר ע"כ. וכתב הרב בעל ספר החנוך ז"ל בענין טעם שאין ניתן שמן בקרבנה כי השמן עליון על כל המשקים שהוא צף על כולן ועתה הסוטה שקלקלה מעשיה ויסירה בעלה מגבירה ונתנה למטה בשפל ובזיון אין ראוי להביא בקרבנה השמן הנכבד שהוא נכון לאורה ולגדולה למשחה בו המלכים והכהנים הגדולים ע"כ:

משנה ב

היה מביא פיילי. פ"ג מינין דף ל"ח: פיילי כוס בלשון יוני וכן תרגום ירושלמי ועשית קערותיו פיילוותה. ותרגום בספל אדירים בפיילי גובריא ותרגום השותים במזרקי יין בפיילי חמר וכן ג"כ תרגום את קובעת כוס פיילי כסא. גמרא תנא פיילי של חרש חדשה דברי ר' ישמעאל ויליף לה מג"ש כלי כלי ממצורע דכתיב ביה אל כלי חרש על מים חיים מה מום חיים שלא נעשתה בהן מלאכה אף כלי שלא נעשה בו מלאכה ומה להלן מים חיים אף כאן מי כיור ס"ל לר' ישמעאל שצריכין להיות מים חיים דהיינו מי מעין ורבנן ס"ל דמי כיור משאר מימות הן ופיילי של חרס דסוטה לא ילפינן שצריך שיהא חדש כמו של מצורע דאיכא למפרך מה למצורע שכן טעון עץ ארז ואזוב ושני תולעת ומסיק אמר

רבא אמר קרא בכלי חרש כלי שאמרתי לך כבר ומאי ניהו דמצורע פירש מדלא כתיב ולקח כלי חרש. תו גרסינן בגמ' אמר רבא לא שנו דס"ל לרבנן דמתני' דבעי כלי חרש ומכשרי בישן אלא שלא נתאכמו פניו אבל נתאכמו פניו ע"י האור פסולין דדומיא דמים בעינן ונהי דמי סוטה לרבנן לאו חיים נינהו דמכשרי בשאר מימות מכל מקום לא נשתנו בעינן וכלי נמי בעינן דלא נשתנה ע"כ. מכל מה שכתבנו משמע דלא גרסינן במתני' חדשה אבל בירושלמי משמע דגריס חדשה והכי איתא התם בירושלמי מאן תנא חדשה ר' אליעזר דהוא דריש לה אל כלי חרש על מים חיים מה מים שלא נעשה בהם מלאכה אף כלי חרש שלא נעשה בו מלאכה. ניחא תמן דהא דריש אל כלי חרש על מים חיים הכא מה אית לך א"ר יוחנן דו סבר כר' ישמעאל תני מי כיור ר' ישמעאל אומר מי מעין וחכמים מכשירין בכל המימות והא דר' אלעזר כר' ישמעאל במים ודר' ישמעאל כר' אלעזר בכלי חרס. אשכח תני בכלי חרש חדשה ר' ישמעאל אומר אית תנאי תני בכלי חרש ולא במקדה ואית תנאי תנו אפילו במקדה הוו בעיין מימר מאן דמר בכלי חרש לא במקדה ר' אלעזר מאן דאמר אפילו במקדה רבנן כולה רבנן מ"ד בכלי חרס לא במקדה בשניטל רובה ומיעוטה קיים ומ"ר במקדה בשניטל מיעוטה ורובה קיים ע"כ. וכן משמע דגריס הרמב"ם ז"ל ג"כ במתני' חדשה. ואפשר דגם רש"י ז"ל גריס במתני' חדשה ומה שהעתקנו לשונו שכתב דס"ל לרבנן דמתני' וכו' לאו אמתניתין קאי רק אברייתא קאי דמדקתני בה דברי ר' ישמעאל משמע דרבנן פליגי עליה:

ונותן לתוכה חצי לוג. תוס' פ' שתי מדות (מנחות דף פ"ח:)

נוטל עפר מתחתיה. היא דעת איסי בן מנחם דדריש לקרא הכי ומן העפר אשר יהיה יכול יתקן מבחוץ ויכניס ת"ל בקרקע המשכן אי בקרקע המשכן יכול יחפור בקרדומות ת"ל יהיה מ"מ הא כיצד יש שם עפר תיחוח הבא משם אין שם תן שם על הקרקעות וחוזר ונוטלו ונותנו לתוך המים ולאפוקי שלא יביא מתוך קופתו ויתן ואיכא תנא דס"ל שהיה מתקן מבחוץ ומכניס:

כדי שיראה על פני המים כך צ"ל. וכן תנן ג"כ בפ"ג דפרה גבי אפר פרה. ירושלמי למה מים ואפר וכתב מים ממרום שבאה עפר במקום שהולכת כתב למי שעתידה ליתן לפניו דין וחשבון:

משנה ג

מאיזה מקום כותב מאם וכו'. ביד פ"ג דהלכות סוטה סי' ח'. בפי' רע' ב ז"ל דבור המתחיל מאש וכו' דמשמע הא אם שכב לא תנקי. אמר המלקט הכי מסיק בגמ' דאע"ג דר"מ לא דריש מכלל לאו אתה שומע הן שאני הכא דכתיב הנקי בלא יו"ד בין ה"א לנו"ן

דמשתמע הנקי אם לא שכב ותדרוש הכי טומאה תחת אישך הנקי כלומר חנקי כלומר דמלת חנקי קאי אקרא דסמיך ליה בתריה וה"ק חנקי ממי המרים ואת כי שטית טומאה תחת אישך. עוד בפי' רע"ב ז"ל האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות. אמר המלקט בגמ' דרשי' הכי אלה למעוטי קללות שבמשנה תורה ושבתורת כהנים האלה למעוטי צואות וקבלות דס"ל לר"מ הֵא דכתיב גבי האלות דכתיבא גבי רבוייא דְהָא האלות קאי אוכתב רבוייא הוא לרבות קללות הבאות מחמת ברכות אבל הֵא דהאָלָה דכתיבא גבי מיעוט דְהָא אלה מיעוטא הוא הֵא דידיה נמי מיעוטא הוא. עוד בסוף דבור האחר דדריש את לרבות צואות וקבלות. אמר המלקט ור"מ דהוא ת"ק אתים לא דריש:

ר' יהודה אומר כל עצמו. לישנא בעלמא הוא כלומר היה זהיר וכו' ואפילו אם לא שכב איש אותך והנקי לא היה כותב וכ"ש והשביע הכהן:

ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן. שהוא סוף המקרא הזה רש"י ז"ל. בפי' רע"ב ז"ל ולא קבלות הבאות מחמת ברכות. אמר המלקט צריך להיות ולא קללות הבאות וכו' וכלומר דס"ל לר' יהודה דהא דהאלות נמי למיעוטא. ובסוף לשונו ז"ל ולא קללות הבאות מחמת ברכות. אמר המלקט ומלת דאלה למעוטי קללות שבמשנה תורה ושבתורת כהנים ודא דהאלה למעוטי צואות וקבלות. ור' יוסי ס"ל הֵא דהאלה לאו למעט אלא אורחא דקרא הוא ומודה ר' יהודה גבי תפילין דהכל בכתב אפי' צואות דהא כתיב וכתבתם ואפי צואות כגון וקשרתם וכתבתם הכל במשמע הכי איתא בפ' היה קורא (ברכות דף י"ו:)

משנה ד

אינו כותב לא על הלוח. וכו' פי' הרמב"ם ז"ל אל יקשה בעיניך זה המאמר עם מה שאמרנו בפ"ג מיומא אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה לפי שזאת הפרשה הכתובה בלוח של זהב אמנם היתה כדי לכתוב ממנה פ' סוטה על הספר כמו שנזכר ולא נצטרך להביא ס"ת לכתוב ממנו כשהיתה אצלנו סוטה וכבר בארו בתלמוד שפרשת סוטה שהיתה כתובה על לוח של זהב היתה כתובה כך % והטעם ביה שאינו מותר אצלנו לכתוב פסוק מן התורה על הסדר בשיטה אחת אלא בספר לפי תנאי הכתיבה המבואר בס"ת תפילין ומזוזה אבל על הלוחות אין כותבין אלא תיבה תחת תיבה או שתי תיבות תחת שתי תיבות ומשלים דף אחת ויתחיל דף אחרת על הצורה אשר בארנו וכשהיה הכהן כותב בספר מזה יכתוב כתיבה ישרה עכ"ל ז"ל. ותחלת דבריו הביאם רע"ב ז"ל שם בפ"ג דיומא סימן י'. וביד פ"ג דהלכות סוטה סימן ח' ובפ"ד סי' ח' ט'. ותוס' פ' הישן (סוכה דף כ"ד) ובפ' הקמץ רבה דף ל"א. ועיין במ"ש בפ' שני דגיטין סוף סימן ג':

אינו כותב לא בקומוס וכו'. תימא דבכל דוכתי שמזכיר קומוס וקנקנתום מזכיר ג"כ סם וסקרא כגון בשבת פ' הבונה ובפ' שני דמגלה ובגיטין פ שני והכא מאי שנא:
אלא בדיו. עיין במה שכתב המעתיק בסוף כי הרמב"ם ז"ל למשנה זו בענין מהו דיו ומהו חיבר הנזכר בלשון הגאונים שהחיבר הוא של עפצים ומטילין לתוכו קנקנתום וזה אינו נמחק אבל דיו סתם אין בו עפצים והוא נעשה מפחם הגפנים ומעשן השמנים וכיון שאין בו לא עפצים ולא קנקנתום המעמידים את הדיו הוא קרוב להימחק והכי מוכח מדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין מזוזה וס"ת שהדיו שאינו נמחק הוא העשוי מן העפצא וקנקנתום ונקרא חיבר והדיו הנמחק הוא שאין בו לא עפצא ולא קנקנתום ע"כ בקיצור ועיין במ"ש בפ' שני דגיטין סי' ג'. וביורה דעה סוף סימן רע"א כתב שהוא יכול להמחות ה"ר יהוסף ז"ל:

משנה ה

ועל מה היא אומרת וכו'. עד סוף הפרק ביד פרק ד' דהל' סוטה סי' י"ז ושם פסק ג"כ כדברי ר"מ דמתנה עמה על העתיד. וראיתי שהביה ה"ר יהוסף ז"ל ולמה היא אומרת אמן אמן לאלה אמן לשבועה אמן אם איש זה אמן אם איש אחר אמן שלא נטמאתי ואם נטמאתי יבואו בי אמן שלא שטיתי ארוסה שומרת יבם וכנוסה ר"מ אומר וכו'. וכתבו תוס' ז"ל בפ"ק דקדושין דף כ"ז וז"ל אמן מאיש זה אמן מאיש אחר וא"ת מנלן כל הני הא לא כתיב אלא תרי אמן וי"ל מחד אמן מפיק שפיר אלה ושבועה ואיש זה ואיש אחר שהרי אכל מאי דכתיב בפרשה קאי ואלה ושבועה בהדיא כתיב בפרשה וכתיב נמי תחת אישך דמשמע בין מאיש זה בין מאיש אחר ואידך אמן קאי אארוסה ושומרת יבם דלא כתיבי בפרשה ע"כ. ונלע"ד דאפשר עוד לומר דמש"ה כתיב נמי אם לא שכב איש אותך ולא כתיב אם לא שכב האיש לרמוז בין מאיש זה בין מאיש אחר. ובספר הפרפראות אמן אמן פסיק בין שני אמנים לומר. אמן מאיש זה אמן מאיש אחר ע"כ:
וכנוסה. כנוסה שייך למיתני גבי יבמה כדכתיב לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר אלא יבמה יקחנה לאשה בביתו רש"י ז"ל שם בקדושין:
שומרת יבם וכנוסה. ואם היתה יבמתו וכנסה וקינא לה ונסתרה מיגלגל עליה שבועה שלא נטמאת כשהיא שומרת יבם כך נראה שצ"ל בפי' רע"ב ז"ל. עוד בפי' רע"ב ז"ל ומתני' ר"ע וכו' אמר המלקט הכי אמרי במערבא. ואמרי במערבא הוא ר' ירמיה. עוד בפי' רע"ב ז"ל צ"ל משביע אני עליך שלא נטמאת:

משנה ו

הכל שוין. ואפי' לר"מ דאמר מתנה על העתיד. ואיתה בתוס' ס"פ בן סורר. וי"ס דגרסי הכל שוין שאינו מתנה עמה לא על קודם שנתארסה ולא על משנתגרשה וכן הוא בירוש' וכן נראה דגריס הרמב"ם ז"ל וז"ל שם ביד פ"ד ולא אתר שגרשה אם גרשה והחזירה ע"כ. אמנם רש"י ז"ל נראה דגריס ולא על מאחר שתתגרש וז"ל ואפי' לר"מ דאמר אדם מתנה על העתיד ונטמאה בגירושיה דאינה נאסרת עליו לחזור לו אא"כ נשאת ע"י קדושין דכי כתיב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחר קדושין ונשואין כתיב כדכתיב והיתה לאיש אחר ושנאה האיש באחרון ע"כ. ולדידיה הלשון דחוק דה"ל למיתני ולא על מאחר שתתגרש אם תסתר ותטמא ואח"כ יחזירנה וכמו שארמוז עוד בסמוך וכן כתוב ג"כ בתוי"ט. בפי' רע"ב ז"ל צ"ל דבקדושין תלה רחמנא האיסור לא בביאה דכתיב ויצאה מביתן והלכה והיתה לאיש אחר לא יוכל בעלה הראשון וגו' לפיכך נתקדשה וכו':

זה הכלל כל שתבעל וכו'. גמ' בעי ר' ירמיה מהו שיתנה אדם על נשואים הראשונים כגון אם גרשה והחזירה וקנא לה ונסתרה ומהו שיגלגל בזנות שתחת אחיו דהא דתנן במתני' ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה לאו בחדא איתתא קאי שישקנה יבם ישביענה על אירוסין ונשואין של אחיו אלא מילי מילי קתני אם הבעל משקה מתנה על ארוסה ונשואה ואם היבם שכנסה משקה מתנה עמה שומרת יבם וכנוסה ת"ש זה הכלל כל שתבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מהנה עמה הא אסורה ה"נ דמתנה עמה וזו נאסרת עליו בזנות נשואין הראשונים לעולם וכן בזנות נשואי אחיו כדתנן בפ"ק ואם מת חולצות ולא מתייבמת ש"מ ופי' ר"י הא אסורה מתנה עמה מוכח מהכא אם גורש אדם את אשתו וזנתה יכול להחזירה ואינה אסורה עליו וא"ת אסתר למה לא גרשה מרדכי ואח"כ היה מקדש אותה וי"ל היה צריך עדים בגרושין וקדושין ושמא הי' נודע למלך ע"כ. עוד בגמ' בעי רב אשי לר"מ דאמר אדם מהנה על העתיד מהו שיתנה עמה בגלגול שבועה על נשואן האחרונים אם יגרשנה ויחזירנה מי אמרינן כיון דהשתא מיהא לא אסירא ליה לא או דילמא זימנין דמגרש לה והדר מהדר לה ת"ש הכל שוין שלא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על מאחר שתיתגרש נסתרה לאחד ונטמאה ואח"כ החזירה לא היה מתנה עמה טעמא דתיטמא בימי גירושיה דלא מיתסרא עליה הא יחזירנה ותיטמא אח"כ ה"נ דמתנה עמה מעכשיו ונראה דה"פ דמתני' ולא על מאחר שתתגרש שאם נסתרה לאחד וכו' והוי כתנא והדר מפ' ומיתור לשון דמתני' דתנא והדר מפרש כדכתיבנא שמעינן דפשיטא דלר"מ אדם מתנה על נשואין האחרונים משום דאי לא

הוה תני רק ולא על מאחר שתתגרש בלחוד הוה מיצינא לפרושי דבכלל אחר שתתגרש הוי נמי נשואין האחרונים וכמו שאינו מתנה על זמן היותה גרושה ה"נ ה"א דלא יוכל להתנות על זמן נשואין אחרונים קמ"ל. וזה הכלל נראה דאתא לאתויי דיוקא דפשטינן מינה בעיית ר' ירמיה כדכתיבנא בסמוך א"נ לרבויי שאם כנס את יבמתו אינו מגלגל עליה שלא זנתה כשהיא שומרת יבם וסתם לן תנא השתא דלא כר' עקיבא דסתם לן לעיל בסמוך כותיה וסתמא בתרא הוי עיקר כנלע"ד:

לא היה מתנה. תוס' פ' יוה"כ דף פ"ב ודר"פ ארוסה. ובטור אבן העזר סימן י':

פרק ג

משנה א

היה נוטל וכו'. עד סוף סי' ב' פ"ג ביד דהל' סוטה סי' י"ג י"ד ט"ו. וכתבו תוס' ז"ל דבירושלמי משמע דקאי היה נוטל אכהן ודלא כפי' רש"י ז"ל ומיהו מצינן למימר דמצוה מן המובחר בכהן ע"כ בשנוי לשון קצת:

וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה. הא דאיצטריך תו למיתני וכהן מניח את ידו תחתיה ולא קתני בסתם ומכניס את ידו לאשמועינן דתנופה בכהן. וברוב המקומות גרסינן תחתיה ואית דגרסי' מתחתיה. ובגמ' יליף דתנופה צריכה יד בעלים ויד כהן יד יד משלמים כתיב הכא ולקח הכהן מיד האשה וכתיב התם ידיו תביאנה מה כאן כהן אף להלן כהן ומה להלן בתנופת חזה ושוק ואימורין שלהם בעלים אף כאן בעלים הא כיצד מניח ידו הכהן תחת יד הבעלים ומניף והגיש לקרן מערבית דרומית ומפ' בגמרא אברייתא דקתני כנגד חודו של קרן ודיו דר"ל דדי לו שיגיש שם המנחה בכלי ואין צריך לכוף בכלי כדי שתהא הסלת עצמה נוגעת במזבח:

משנה ב

היה משקה. בגמ' פריך הא אקרבה קודם השקאה והיכי תני קמץ והקטיר והדר תני היה משקה ומשני ה"ק וכו' דרישא דקתני הניף והגיש וכו' לאו דוקא קודם השקאה נקט דלא איירי בהשקאה כלל אלא איירי בסדר הקרבת מנחת סוטה שכן הוא תנופה והגשה קמיצה והקטרה והדר איירי מי קודם אי השקאה קודמת את כל אלה או אם כל אלה קודמין להשקאה ופליגי בה ר"ש ורבנן: בפי' רע"ב ז"ל והשקה קמא לגופיה. אמר המלקט דאין לומר דקרא קמא לדיעבד כדדריש ר"ש דבדיעבד לא פתח קרא דאין דרך הכתוב לומר בתחלה שלא כדרך מצותו אלא בתחלה סודר משפט דבריו ולבסוף מרבה מקראות לדרוש. עוד בפי' רע"ב ז"ל ואחרי ישקה אע"ג דמשמע דוקא. אמר המלקט ר"ל

דמשקה דוקא אחר הקטרת המנחה דסדר המקראות כך הוא וכתב ומחה והשקה והניף המנחה והקריב דהיינו הגשה וקמץ והקטיר ואחר ישקה את האשה את המים והדר תו כתיב השקאה שלישית והשקה את המים והיתה אם נטמאה וכו'. ומלת ואחר דקאמר קרא ס"ל לרבנן דקאי אומחה דכתיבא לעיל מנה וקאמר דאם לא נמחקה יפה ועדיין רשומן של אותיות ניכר לא ישקנה והשקה בתרא לאשמועינן שאם נמחקה המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה. כתבו תוס' ז"ל אמרינן בירושלמי דלרבנן הקריב מנחתה ואח"כ השקה כשרה והתם דריש אליבא דרבנן ואחר ישקה למערערין וה"ג התם ואחר ישקה ע"כ שלא בטובתה מודה ר"ש לחכמים שאם השקה ואח"כ הקריב את מנחתה שהיא כשרה ומודים חכמים לר"ש שאם הקריב את מנחתה ואח"כ השקה שהיא כשרה מה ביניהון מצוה רבנין אמרין מנחה היא שהיא בודקתה ור"ש אומר המים הם בודקין אותה מ"ט דרבנן מנחת זכרון מזכרת עון מ"ט דר"ש ובאו בה רבנין אמרי כותב ומוחק ומשקה ומקריב ר"ש אומר כותב ומקריב ומוחק ומשקה כ"ע מודו שמחיקה סמוך להשקאה ע"כ. ובגמ' מוכח לפי פי' רש"י ז"ל וגרסתו דר"ע ס"ל כר"ש דמקריב מנחתה ואח"כ משקה ועדיפא מיניה דלית ליה אם השקה ואח"כ הקריב את מנחתה כשרה הלכך והשקה קמא דריש למשקין אותה בעל כרחה דאע"פ שלא כדין עשו הכהנים למחוק את המגילה קודם הקטרה דכיון דאינה שותה עד לאחר הקטרה לא היה להם למחוק דכל מה שיש שהות לאחר את המגלה מאחרין במא תודה אפ"ה הואיל ונמחקה אפי' שלא כדין אין שומעין לה לאמר איני שותה אלא או תשתה או תודה שהמחיקה גורמת לה לשתות ולא מיד אחר המחיקה אלא אחר ההקטרה וקרא דואחר ישקה לרישומו ניכר והשקה בתרא לגופיה לומר שמקריב מנחתה ואח"כ משקה. ודוקא אם ניכר בה דמחמת רתיתותא וביעתותא אינה רוצה לשתות אז ס"ל לר"ע דמשקין אותה בע"כ אבל אם אינה רותתת וקאמרה איני שותה ודאי טמאה היא ואין משקין אותה. ותו מקשה בגמ' דר"ע אדר"ע ומשני תרי תנאי אליבא דר' עקיבא:

משנה ג

עד שלא נמחקה וכו'. תוס' פ' נושאין על האנוסה (יבמות דף ק':)

אמרה איני שותה. פי' אע"פ שלא אמרה טמאה אני דאי אמרה טמאה אני פשיטא מכ"ש דסיפא. ופי' רש"י ז"ל מגלתה נגנזת בצדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינם לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו:

ומנחתה מתפזרת. תוס' פי ואלו מנחות דף ע"ד:

על בית הדשן [פי' רש"י] שהי' בעזרה ששורפין שם פסילי המוקדשין ופסולי אימורין שמחיצתן לפנים מן הקלעים כדאמרי' בשחיטת קדשים שלשה בית הדשן הם דהואיל וקדשה בכלי נשרפת בעזרה והאי מתפזרת היינו נשרפת כדאמרי' לקמן ואלו שמנחותיהן נשרפות וקחשיב להא האומרת איני שותה ע"כ:

ואין מגלתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. בגמ' וגם בפ"ק דעירובין דף י"ג פליג בברייתא ר' אתאי ב"ר יאשיה וס"ל דמגלתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. וכתב הר"ן ז"ל בר"פ כל הגט דכי בעו רבנן בסוטה לשמה היינו דוקא אמחיקה ולא אכתיבה דועשה לה כתיב ומאי עשייה מחיקה כדמסקי' התם בגמ' עכ"ל ז"ל וביד פ"ד דהל' סוטה סי' ד' ו':

מערערין פי' משברין ומכין אותה עוררו ארמנותיה ת"י פגרו ברנייתהא ורש"י ז"ל פירש בגמ' סוף פירקין דלעיל כאדם הנחנק ע"י משקה נראה כעושה ער ער והוא לשון צעקת שבר יעוערו ע"כ וכתבתיו לעיל סי' ה'. ובגמ' תניא ר' יהודה כלבוס של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בע"כ א"ר ר"ע כלום אנו צריכין אלא לבודקה והלא בדוקה ועומדת אלא עד שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בה משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה ע"כ:

משנה ד

אינה מספקת לשתות וכו'. פ"ג ביד דהלכות סוטה סי' ט"ז. ובגמ' פריך מני מתני' ר"ש היא דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה אימא סיפא אם יש לה זכות תולה לה אתאן לרבנן ומשני דמתני' ר' עקיבא היא דסבר כר"ש דאמר דמקריב את מנחתה ואח"כ משקה ומשקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה ומדקתני אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות אלמא שכבר קרבה מנחתה דאי לא קרבה מנחתה אכתי לא הוות מיבדקת עד שתקרב מנחתה משום דכתיב מנחת זכרון מזכרת עון ובזכות סבר ר"ע כרבנן דאמרי זכות תולה ודלא כר"ש דבסמוך ובירושלמי נמי איתא אנן תנינן אינה מספקת לשתות אית תנאי תנו לא היתה זזה משם מ"ד אינה מספקת לשתות ר"ש מ"ד לא היתה זזה משם רבנן ע"כ. וכתבו תוס' דבירוש' אשכחן בהדיא דס"ל לר"ע דזכות תולה דגרסי' בירוש' תניא ר' טרפון אומר כל זכרונות שנאמרו בתורה לטובה חוץ מזו שהיא של פורענות א"ל ר"ע אילו נאמר מזכרת עון ושתק הייתי אומר כדבריך הא אינו אומר מנחת זכרון אלא לטובה מנחת זכרון אם יש לה זכות מזכרת עון אם אין לה זכות ע"כ:

והן אומרים הוציאוה הוציאוה. תוס' ר"פ כל הפסולין ודס"פ האשה דפסחים ודפ"ק דיבמות דף ז' וכתבו שם תוס' ז"ל דמשמע מדאורייתא מדקאמר הוציאוה הוציאוה תרי זימני שהיו ממהרין כל כך ע"כ:

שלא תטמא את העזרה. שלא תפרוס נדה מחמת ביעתותא כדאשכחן באסתר ותתחלחל המלכה מאד שפרסה נדה והא דתנן בנדה בספ"ד מפני שחרדה מסלקת את הדמים מתרץ בגמ' דפחדא דהיינו דאגה שאינה באה פתאום אלא דואגת שמא יבואו אויבים להרגה צומת [המ' בציר"ה] המקור מלהוציא דם ואפי' בשעת וסתה אבל הכא דהוי ביעתיתא שבא לה פתאום כגון זו שלא היתה חרידה עד עכשיו ופתאום היא מרגשת בצערה וכן באסתר שבאה לה שמועת מרדכי פתאום אדרבא מרפין הדמים ופותח את המקור:

שלא תטמא את העזרה. כתוב בתוי"ט יראה לי שטהרת טומאה זו שבמחנה היא בפרישת הטומאה ממנה בלבד דלא מצינו לה טהרה לטומאה זו דאין לומר בטומאת כלים שבעזרה כיון דלא מצית מוקמת למתני' בטומאת מת ע"כ פי' דבגמרא מפ' מ"ט ממהרין להוציאה אי משום דדילמא מתה והתניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לויה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפי' מת עצמו שנא' ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחיצתו ומשני אביי משום שלא תפרוס נדה וכו' כדכתיבנא ומבואר בקיצור בפי' רע"ב ז"ל. והעלה בתוי"ט דמשנתנו קוראה להר הבית כולו עזרה דהכי אשכחן נמי בפ' ששי דשבת סי' ח' וגם בפ"ק דבכורים סי' ח' ושכן הדין שנדה וזבה אסורין ליכנס להר הבית ע"כ בקיצור. וכבר כתבתי לעיל בפ"ק סי ה' דשער ניקנור הוא בין עזרת נשים לעזרת ישראל ועד שער נקנור נקרא מחנה לויה ושער ניקנור לא נתקדש בקדושת עזרת ישראל כדכתיבנא התם:

יש זכות תולה ג' שנים. כתב החכם ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל חתנו של רש"ל ז"ל. דצ"ע וכי בעבור זכותה מניח הקב"ה לעשות הבעל איסורא בכל יום. ואפשר דלפי סברת רבי דלקמן אינו קשה כ"כ ודוק ע"כ ובמה שכתבתי לעיל פ"ק אליבא דרב ששת לא קשה מידי אפי' לרבנן עיין לעיל שם סי' ג' ועיין ג"כ במ"ש בסמוך בסימן ה'. ובגמ' מוקמי' מתניתין דלא כאבא יוסי בן חנן דתולה לה שלשה חדשים כדי הכרת העיבר דכתיב ונקתה אם יש לה זכות כדי ונזרעה זרע כשיעור שהעובר ניכר במעוברת ודלא כר' אלעזר ב"ר יצחק איש כפר דרום שאמר ט' חדשים שנאמר ונקתה ונזרעה זרע ולהלן הוא אומר זרע יעבדנו יסופר זרע הראוי לספר פי' לחיות ולבוא לידי ספור שבתי של מקום אלא כר' ישמעאל דאמר בברייתא י"ב חדש ומסמיך ליה אקרא דכתיב לקצת ירחין תרי עשר

וגו' אלמא תלה לו הזכות שהיה מפרנס עמי ישראל י"ב חדש וה"נ במתני' דקתני שלש שנים ר' ישמעאל היא ואשכחן קרא דאמר בהדיא שהקב"ה מאריך זמן עד שלש פעמים דכתיב כה אמר ה' על שלשה וגו' הלכך הוו להו שלש שנים אבל בירושלמי מפרש יש זכות תולה שנה אחת מנבוכדנאצר לקצת ירחין תרי עשר יש זכות תולה שתי שנים מאמנון ויהי לשנתים ימים יש זכות תולה שלש שנים מאחאב וישבו שלש שנים אין מלחמה א"ר יוסי כל אותן ג' שנים היה עסוק במצות וכל אותן שתי שנים היה עסוק בתורה. והביאוהו תוס' ז"ל:

מכאן אמר בן עזאי חייב אדם וכו'. ירושלמי דפירקין ודפ"ק דחגיגה בן עזאי דלא כר' אלעזר בן עזריה דאמר גבי פרשת הקהל דנשים אינם באות רק לשמוע וכתבו תוס' ז"ל ונראה דה"פ דמצוה לשמוע כדי שידעו לקיים המצוה ולא משום שידעו שזכות תולה ע"כ:

שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. תראה ותלמוד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפי' מונקתה ונזרעה זרע ע"י זכיות ונקתה כדי הכרת עובר או כדי זריעת זרע או יותר כדמפ' בגמ' רש"י רז"ל:

מלמדה תפלות. גרסינן ולא גרסינן כאילו ובגמ' הוא דפריך לְמֵדֵהּ תפלות ס"ד וכי תורה תפלות קרית לה אלא אימא כאילו מלמדה תפלות וה"נ אשכחן בפ"ק דקדושין דף ל' ר' יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו לסטות לסטות ס"ד אלא אימא כאילו מלמדו לסטות. בפי' רע"ב ז"ל תפלות חבור משכב אנשים אבל הרמב"ם ז"ל פי' תפלות דברי הבאי ודברי משלים ע"כ. וביד בהלכות ת"ת פ"א סי' י"ג וכתב שם בסוף הפרק בד"א בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות ע"כ. ובטור י"ד סי' רמ"ו:

רוצה אשה בקב ותפלות. פי' ר"ת רוצה אשה שיהא בעלה חמר ויהא מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חיטין בלבד ולא יהא גמל שהולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונה אלא אחת לשלשים יום ואע"פ שמביא לה לשכרו תשעה קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות שלשים יום:

חסיד שוטה. ירושל' ה"ד חסיד שוטה ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפליי אצילנו עד כשהוא חולץ תפילין הוציא זה את נפשו. תוס' ז"ל:

רשע ערום. ר' אבהו אמר זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז וכדתנן בפ' בתרא דפאה היו מאתים חסר א' אפי' אלף נותנין לו כאחד ה"ז יטול ר' אסי א"ר יוחנן זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטים קודם שיבואו הבנות לב"ד ויעמידו הנכסים

בחזקתן דיתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים זכו אביי אמר זה המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג דתניא נכסיי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי רשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון רב יוסף ב"ר חמא אמר רב ששת זה המכריע אחרים לעשות כאורחותיו להראות עצמו כחסיד ר' זריקא אמר רב הונא זה המקל לעצמו ומחמיר לאחרים עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שימש ת"ח:

מכלי העולם. או מבלי בבי"ת הרמב"ם ז"ל. וכן הוא בספ"ח דהל' ערכין. ובגמ' תנא התנאים מבלי עולם בבי"ת והפירוש מפני שמורין הלכה מתוך משנתן בהוראת טעות שאינם יודעים טעמי המשנה ושמא אין הלכה כמותה שהיא דברי יחיד וכיוצא בזה:

משנה ה

ר"ש אומר וכו'. פ"ק דסוטה דף ו' ועיין במ"ש לעיל בפ"ק סי' ג': ובספרי הגרסא ואם אומר אתה שהזכות תולה ימים המרים המאררים. ומ"מ קשה קצת מ"ש דבריש מילתיה נקט במים המרים בלבד ובסיפא נקט תרוייהו וכ"ש לרוב הנוסחאות דקשה אמאי שינה דברישא נקט המרים ובסיפא נקט המאררים אכן שם בפ"ק בתרוייהו קתני המרים:

רבי אומר הזכות תולה. ביד הל' סוטה פ"ג סי' כ':

מתנוונה. פי' הרמב"ם ז"ל שתחלה בחולי השחפת ונעשית כחושה ע"כ ובפ' הרואה (ברכות דף ס"ג ע"ב) פי' רש"י ז"ל נימוק והולך לו מתנוונה והולך לו ונמשך למיתה ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל שם בפ"ק דמכלתין דף ו' דבעלה מותר בה מיד ולא אמרי' ימתין עד שלש שנים שמא זכות תלתה לה דאם היה אסור בה היכי הוה מצי למיקרי בה ונקתה ונזרעה זרע וכן הראני רבי בירוש' ונקה האיש מעון אינו חושש שמא תלה לה זכות ואתיא כמ"ד הזכות תולה ואינה ניכרת ע"כ:

משנה ו

נטמאת מנחתה וכו'. פ"ק דמכילתין דף ו'. וביד שם פ"ד סי' י"ד:

ואלו שמנחתיהם כו' ואיתה נמי שם בפ"ק דמכילתין. ודייקי' התם אליבא דרב ששת דכתבינן לעיל בפ"ק סי' ג' ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אילימא מקמי דתיקדוש בכלי שרת תפדה ותיפוק לחולין אלא וכו' ומסיק רב פפא אין ה"נ דמדאורייתא יצאה לחולין ומדרבנן הוא דנשרפת לפי שאין הכל בקיאין בהלכות לידע שבשביל שהיו לה עדים לא היתה ראויה לקדש ואתו למימר מוציאין דבר שקדש בכלי שרת לחולין. והקשו תוס' ז"ל כל הני משניות דתנן בהוא תצא ותרעה בעדר ניגזור שמא יאמרו מוציאין מקדושת הגוף לחולין ותרצו דהתם לא מוכחא מילתא וליכא היכרא בין

קדושת פה לקדושת הגוף ויאמרו קדושת הפה היה אבל הכא איכא היכרא בין קדושת הפה לקדושת כלי שרת וצ"ע בפ' שתי מדות ובפ' התודה עכ"ל ז"ל:

ושבעלה בא עליה בדרך. כתבו תוס' ז"ל אע"ג דאין המים בודקים אותה אפ"ה נשרפת דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש והוי כמי שנשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה קודם לכן דאין המים בודקין ואפ"ה מנחה שפיר קדוש. והאי דלא חשיב במתני' מנחת ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ"ג מפני שידוע פסול שלהן שאינם נבדקות ואין מביאין אותם לשתות ע"כ. בסוף פי' רע"ב ז"ל והשירים קרבין לעצמן. אמר המלקט ובגמרא פריך איקרי כאן כל שהוא ממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו דה"ל למיכתב כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו למה לי אלא ודאי לדרשא אתא דכל שממנו עלה כבר אשה לה' לא תקטירו שירים שלו. ומשני דמסיק להו לשום עצים כר' אליעזר דאמר לשם ריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים ובמסקנא משני לה אפי' כרבנן וכדאמר ר"ש בר"פ ואלו מנחות גבי מנחת חוטא של כהנים דנקמצת והקומץ קרב בעצמו והשירים קרבין לעצמן ומתפזרין לאבוד ולית ליה כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו ואפילו רבנן לא פליגי עליה דר"ש וס"ל דאינה נקמצת אלא דוקא במנחת חוטא של כהנים דבת הקרבה היא דמקשי חובתו לנדבתו בקרא דוהיתה לכהן כמנחה לומר דלא בעיא קמיצה אבל הא דלאו בת הקרבה דדילמא בתר דידה אזלינן ושירים גמורים הם אפילו רבנן מודו דמתפזרין. וביד פי"ב דהלכות מעשה הקרבנות סימן י"ב ובפי"ט דהלכות פסולי המוקדשין סי' י':

משנה ז

בת ישראל שנשאת לכהן וכו'. ביד פי"ב דהל' מעשה הקרבנות סי' י':

מנחת כהנת נאכלת עי' ברש"י ז"ל דבגמ' משמע דאפי' כשהיא נשואה לכהן כליל מיהא לא הויא מנחתה. ואיתא בפ' הזרוע (חולין דף קל"א:)

כהנת מתחללת וכתב הרמב"ם ז"ל ומה שאמר בכאן בכהנת מתחללת אין ענייננו שכהנת בלבד תהיה חללה ואמנם שהיא מתחללת בכלל מי שתתחלל וכשהיתה זאת האשה חללה תעמוד חללה לעולם בין שמת בעלה או גרשה וזה הכהן כל שהוא עמה הוא פסול לעבודה ואם גרשה ונדר שלא ישא בעבירה כמו שיבאר בפ"ח מבכורות חוזר לכשרותו ולשון ספרא להחלו בזמן שהוא נוהג מנהג זה הרי הוא חולין ע"כ:

ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים. כתוב בתוי"ט דכתיב כל זכר בבני אהרן וכו' ואע"ג דמבני אהרן ממעטינן ולא מבנות אהרן טרח קרא וכתב זכר לרבות בעלי מומין למחלקות וכו' קשה לע"ד דהתם מכל נפקא לן לרבויי ואכתי מלת זכר או מלת בני אהרן יתירא:

משנה ח

מה בין האיש לאשה וכו'. בתוספתא קחשיב עובר על מ"ע שהזמן גרמה מה שאין כן באשה האיש עובר על בל תקיף ועל בל תשחית ועל בל תטמא למתים מה שאין כן באשה האיש נידון כבן סורר ומורה ונעטף ומספר ואין האשה נעטפת ומספרת האיש נמכר ונשנה ואין האשה נמכרת ונשנית האיש נמכר לעבד עברי ונרצע וקונה לעבד עברי ואין האשה נרצעת ונמכרת וקונה. ולא קתני התם כל הני דמתני' ותימא אמאי לא חשיב נמי סמיכות ותנופות והגשות וקמיצות וכל הני דתנן בפ"ק דקדושין בין כהן לכהנת ולא קתני נמי שהעברי יוצא בשנים וביובל ובמיתת האדון משא"כ בעבריה הזב מטמא בראיות ולא הזבה מצורע אסור בתשמיש המטה ולא מצורעת כדמפרש בפרק ד' מחוסרי כפרה מחוץ לאהלו ולא מחוץ לאהלה. תוס' ז"ל:

האיש פורע ופורם וכו'. דכתיב איש צרוע ומ"מ לענין טומאת נגעים אית לן קרא יתירא והצרוע אשר בו הנגע לרבות אשה דהא קרא יתירא הוא ולא איבעיא ליה למיכתב אלא בגדיו יהיו פרומים דהא במצורע קמיירי אלא לרבות צרוע שני כגון אשה:

האיש מגלח על נזירות אביו. מפ' בפ' בתרא דכריתות דף כ"ז דדוקא על מעות סתומין ולא על מעות מפורשין. בפי' רע"ב ז"ל והיה בנו נזיר פי' ר"ל שהיה הוא ואביו שניהן נזירין או שלא היה הבן נזיר בחיי אביו אלא שנדר בנזירות לאחר מיתת אביו הבן מגלח על מה שהפריש אביו ובזה הלשון של רע"ב ז"ל שבכאן מכוון עם מה שכתב בספ"ד דנזיר:

האיש מוכר את בתו וכו' וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ס"א גרסי' בבא דהאיש מקדש קודם בבא דהאיש מוכר:

האיש מקדש את בתו דכתיב ואמר אבי הנערה את בתי נתתי לאיש הזה באביה נתלית נתינתה. ומכאן תבין דמה שכתוב בפי' רש"י ז"ל כשהיא קטנה וכמו שהעתיק רע"ב ז"ל דלא דוקא אלא כל זמן שלא בגרה קרי לה קטנה וכדתנן בהדיא האיש מקדש את בתו כשהיא נערה וכו':

ואין האשה נסקלת ערומה. נראה דגרסינן ערומה הרי"ש בשור"ק והמ"ם דגושה כמו לשון רבים דערומים שבשפירושו לשון ערטילאין הוא דגוש המם כדכתיב ויהיו שניהם ערומים וכן בברכות דשחרית מלביש ערומים בדגש המם והנקבה אפילו בלשון יחיד המם דגושה והריש בשורק ומאן דגריס ערומה הריש בחולם כמו הזכר בלשון יחיד שהוא ערום בחולם צריך לגרוס ערומה המם רפויה אבל בשורק והמם רפויה לא גרסי' דהוי לשון חכמה כדאיתא במסרה פ' בראשית דחכימין רפין וערטילאין דגשין דאע"ג

דמסרה לא מיירי אלא בלשון רבים דזכרים ממנו נלמוד לנקבות רבות דערומות ברפא המ"ם הוא לשון חכמה ובדגשות המ"ם הוא לשון ערטילאות ואפי' בלשון נקבה יחידה איכא נמי לחלק חילוק זה דזיל בתר טעמא כלום הוצרכנו לחלק אלא מפני המ"ם הנקראות במבטא ומוצא הפה הכא נמי גם ביחידה איכא האי טעמא גופיה דוק והכי נמי אשכחן לה במקרא בספר הושע פן אפשיטנה ערומה [שם המסורה בקובץ בלא וא"ו .] הר"ש בשורק והמ"ם דגושה:

ואין האשה נתלית בפ' נגמר הדין נפקא לן מכי יהיה באיש ולא באשה. וביד פ' עשירי דהלכות טומאת צרעת סי' ח' ובפ"ג דהלכות גניבה סי' י"ב ובפ"א דהלכות עבדים סימן ב':

פרק ד

משנה א

ארוסה ושומרת יבם וכו'. בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נ"ח) ובפ"ק דקדושין דף כ"ז. וביד פרק שני דהלכות סוטה סי' ב' ג' ובטור אבן העזר סי' קע"ח. בפי' רע"ב ז"ל צריך להגיה דכתיב דבר אל בני ישראל ואמרת רבוייא הוא לרבות וכו':

שנאמר אשר תשטה וכו'. ומתני' ר' יונתן בר פלוגתיה דר' יאשיה הוא דממעט בברייתא שומרת יבם מתחת אישך וממעט ארוסה מתחת אישה ודלא כר' יאשיה דממעט ארוסה מתחת אישך אבל שומרת יבם מרבה לשתיה מאיש איש ובגמ' מפ' טעמא דכולהו וכל חד במאי מפיק ליה לקרא דחבריה:

אלמנה לכ"ג וכו'. האי דלא עריב ותנא להו אלו לא שותות ולא נוטלות כתובה וליתני ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ"ג וכו' מעוברת חברו ומינקת חברו ואילונית וזקנה וכו' יש לומר משו"ה פלגינהו משום דחלוקים בטעמא. מיהו תימא אמאי לא תנא מעוברת בהדי בבא דאלמנה לכ"ג דדמי בטעמא וה"ל למיתני בתחלת הפרק אלו לא שותות ובתר ליחשב וליזיל כולהו הני דדמיין להדדי וטפי הוה שייך למיתני אלו בראש כולן ממאי דתני קצת דלא שותות והדר תני אלו תוס' ז"ל. ונלע"ד דאפשר לומר דמשום דבמעוברת חברו וכו' איכא פלוגתא תנייה באפי נפשה וגם באילונית איכא פלוגתא כמו שנכתוב בסמוך בס"ד ועוד יש לתרץ אבל זה נלע"ד נכון:

משנה ב

האומרת טמאה אני לך. אית דל"ג הכא מלת לך. ירושלמי א"ר יאשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלם שלשה הן שאם בקשו למחול מוחלין להן ואלו הן סוטה ובן סורר

ומורה וזקן ממרא וכו' תמצאנו כתוב באורך כבר שם בפ' בן סורר ומורה ואיתיה בבבלי בגמ' בשנוי לשון קצת:

מתו בעליהם עד שלא שתו. ביד פכ"ד דהל' אישות סי' כ"ד ובפ' שני דהלכות סוטה סי' ז'. ורישא דמתני' בר"פ זה:

בש"א נוטלות כתובה ולא שותות. דס"ל דשטר העומד ליגבות כגבוי דמי הלכך כיון דנכסי ברשותה קיימא הוו להו יורשי הבעל תובעין והמע"ה ועליהן להביא ראיה שזנתה בסתירה זו ואבדה כתובתה וב"ה ס"ל לאו כגבוי דמי והויא לה איהי תובעת מספק דדילמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זנתה. ואיתה בפ' השולח גט דף ל"ז ובס"פ כל הנשבעין:

ובה"א לא שותות ולא נוטלות כתובה. פ' החולץ (יבמות דף ל"ח) והגרסא שם ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובה וכתבו שם תוס' ז"ל הא דגרסי' במסכת סוטה לא שותות ולא נוטלות כתובה כתבו שם כמו שמגיה התלמוד כאן ע"כ וכן כתבו ג"כ בפ' האשה שנפלו (כתובות דף פ"א) שהגיהה התלמוד שם ג"כ ותימה הוא דבדוכתה לא פריך לה כלל. ובטור א"ה בסימן קט"ו ובסי' קע"ח:

משנה ג

מעוברת חברו וכו' הרא"ש ר"פ החולץ. וביד פי"א דהלכות גירושין סי' כ"ה ובפ' שני דהלכות סוטה סי' ט' י'. ירושלמי הנושא מעוברת חברו ומינקת חברו עליו הכתוב אומר אל תשג גבול עולם ובשדי יתומים אל תבוא תוס' ז"ל. וכתבו עוד תוס' ז"ל אומר רבי דדוקא מעוברת אינה שותה משום דאיכא סכנת נפשות כדאמרינן בפ' החולץ אבל נשאת בתוך שלשה חדשים מאי דהוה הוה ותו לא קנסי' ליה להוציא וקרינן בה אשתו הראויה לו ע"כ. ובספר הפרפראות בפ' ראה סמך בחלב אמו לשנה שנה לומר שמינקת חברו לא תנשא תוך שתי שנים ויהיה הולד בחלב אמו שתי שנים ע"כ. וכתב המרדכי בשם מהר"ם ז"ל דכ"ד חדשים מלאים בעינן ואם השנה מעוברת נתעברה לתינוק ע"כ ועיין בספר תרומת הדשן סימן רי"ו. וכתוב בספר כל בו בסימן ע"ה והר"ף ז"ל כתב ובכור שור מביא ראיה דהמקדש מעוברת חברו או מינקת חברו תוך כ"ד חדשים שאין צריך שיוציא בגט רק להפריש אפילו לא ברח הואיל וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה מביא ראיה מההיא דסוטה דקאמר גבי נושא מעוברת חברו תוך הזמן והיא סוטה לו תחתיו שיכול להשקותה מפני שאני קורא בה והביא האיש את אשתו וכו' מפני שיכול להפרישה ולהחזירה לאחר זמן משמע דבהפרשה סגי בלא גט משום דאיכא איסורא אחרינא עליה פירוש איסור סוטה והכא נמי איכא איסורא אחרינא דכלה בלא ברכה

ומיהו לא דמי התם גבי סוטה איכא איסורא דאורייתא אבל הכא גבי כלה בלא ברכה ליכא כי אם איסורא דרבנן כמו איסור מעוברת חברו ומה לי חד ומה לי תרי. ועוד איכא לפרש דההיא הפרשה דסוטה בגט קאמר ולא חש לפרושי יוציא [דמשמע בגט] משו' דכבר שמעי' לה ממתני' דיבמות פ' החולץ דתני גבי מעוברת חברו יוציא בגט והלכך בקדש תוך כ"ד חדשים יברח דכיון דברח גלי אדעתיה שאין דעתו לכנוס עד סוף הזמן ואם לא ברח יתן גט וצ"ע בספר גדול ע"כ עכ"ל ז"ל בשנוי לשון קצת לאהבת הקיצור. וכתב בנמוקי יוסף פ' החולץ דף תי"ז בשם תשובת הגאונים ז"ל שאם פירשה מלהניק שלשה חדשים קודם מיתת הבעל אינה נקראת מנקת חברו ע"כ:

ושאינה ראויה לילד. פי' רש"י ז"ל ששתתה כוס עיקרין אבל בפ' אע"פ לא משמע הכי דמייתי התם ברייתא ותני בה או שהיתה היא עקרה זקנה ואילונית ושאינה ראויה לילד אלמא דשאינה ראויה לילד לאו עקרה ולפי' רש"י ז"ל שתתה כוס עיקרין היינו עקרה יר"ח פי' שאינה ראויה לילד ששהתה אחר בעלה עשר שנים ולא היה דעתה להנשא דקיימא לן דשוב אינה מתעברת ולפירושו ז"ל קשה אמאי לא תנא נמי במתני' עקרה תוס' ז"ל:

ר' אליעזר אומר יכול הוא לישא וכו' בגמ' אמר רב נחמן מחלוקת בעקרה וזקנה אבל אילונית אפי' ר' אליעזר מודה דלא שותה ולא נוטלת כתובה אע"ג דראוי לקיימה לא שתיא דראויה להריון בעינן ועקרה ע"י מכה וזקנה מינא דבת הריון היא קודם לכן אבל אילונית מבטן אמה לקויה היא ולא חזיה והכתיב אומר ונקתה ונזרעה זרע מי שדרכה להזריע יצאת זו שאין דרכה להזריע ור"ש בן אלעזר נמי ס"ל דאילונית לא שותה ולא נוטלת אבל עקרה וזקנה שותות אבל בברייתא אחרת משמע דר' אליעזר אפילו אאילונית פליג. וי"ס דגרסי ר' אלעזר בלא יו"ד. ירושלמי מודים חכמים לר' אלעזר אם היו לו בנים ואשה ומתו בין קנוי לסתירה כבר נראית לשתות תוס' ז"ל:

ושאר כל הנשים או שותות. תימה הא משנה מאי קמ"ל הא שמעינן ליה מרישא והאומרת איני שותה אינה נוטלת כתובתה. תוס' ז"ל:

משנה ד

אשת כהן שותה וכו' ביד פ"א דהלכות סוטה סי' ו' ובפי שני סי' ו' ובפ"ג סי' כ"א. ובטור א"ה כולה מתני' עד סוף פירקין בסי' קע"ח:

ומותרת לבעלה. במתנוונה דרך אברים דמהו דתימא הא זנויי זנאי והאי דלא בדקוה מיא כי אורחיה במעים ובירכיה משום דבאונס זנאי ולגבי כהן מיהא תתסר קמ"ל:

אשת סריס שותה. כגון שנסתרס לאחר שנשאה דקדמה שכיבת בעל לבועל רש"י ז"ל והא קמ"ל דלא תימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קמ"ל דלמיקדם שכיבת בעל לבועל הוא דאתא וסריס בר שכיבה הוא אע"ג דלאו בר זריעה הוא ובסריס חמה קאמר דמותר לקיימה ולא בסריס אדם שאסור לקיימה משום לא יבא פצוע דכא רש"י ז"ל. וכתבו עליו תוס' ז"ל ולא ידעי מנא ליה דסריס אדם ששתה כוס עיקרין דאסור לקיימה ע"כ. וגם הרמב"ם ז"ל שם בפ' שני כתב אשת סריס חמה או סריס אדם המותרות לבעליהן ופי' שם כ"מ דסריס אדם שכתב הרמב"ם ז"ל ר"ל ששתה כוס של עיקרין וקרי ליה סריס אדם לפי שע"י אדם בא לו ע"כ:

ע"י כל העריות מקנאין וכו'. דמהו דתימא נטמאה נטמאה שני פעמים וכו' כדפי' ר"ע ז"ל. וראיתי שמחק ה"ר יהוסף ז"ל מלת ע"י:

חוץ מן הקטן. בפי' רע"ב ז"ל ול"נ קטן פחות מבן י"ג שנה ויום א' ולא הביא וכו' נראה שהוא פירש רע"ב ז"ל עצמו דבגמ' ליכא רק חוץ מן הקטן דאיש אמר רחמנא ולא קטן ופירש"י ז"ל דכתיב ושכב איש אותה ע"כ:

וממי שאינו איש. למעוטי בהמה דאין זנות לבהמה ואינה נאסרת על בעלה בבעילת בהמה אבל ע"י שחוף פי' דהיינו איש שאינו מתקשה ואינו מזריע או על ידי גוי מקנאין ונאסרת על בעלה דאף על גב דקרא כתיב ושכב איש אותה ש"ז לאו למעטי שחוף אלא למעוטי שאם קינא לה דרך איברים אין משקין אותה הכי איתא בגמ':

משנה ה

ואלו שב"ד מקנאין וכו' בגמ' בפירקין דף כ"ה. וביד שם פ"א סי' י' י"א. ובפ' שני סי' ב':

מי שנתחרש וכו' בברייתא מרבי להו מאיש איש והרמב"ם ז"ל הביא ראיה לאשת מי שאינו שומע או שהיא אינה שומעת מקרא דכתיב ואמר אל האשה פרט למי שאינה שומעת ולא הזכיר שם אשת השוטה או מי שאשתו שוטה: וכתבו תוס' ז"ל איש איש לרבות אשת חרש וכו' נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קנוי זה אבל משום לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא דהא אפילו רשב"ג דאמר בפ' בתרא דכתובות כתובת אשה דאורייתא לאו ממש דאורייתא דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה ע"כ:

פרק ה

משנה א

כשם שהמים וכו' בירושלמי פ"ק דמכילתין איתה:

כך בודקין אותו את הבועל פי' דממה נפשך לא קאי אבעל שאם הוא נקי מה פשעו ומה חטאתו עד שיבדקוהו המים ואם אינו נקי אלא בא עליה אחר שנסתרה הא לא בדקי מיא אפילו לה כדילפינן מקרא דונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון האשה ההיא תשא את עונה והמים בודקין אותה ואי לא לא אלא ודאי דאבועל קאי ובדין הוא דליתני לבועל אלא אידי דתנא אותה תנא נמי אותו ובסיפא איידי דתנא לבעל תנא לבועל. ירושל' ר' תנחומא מנין המאררים כנגד רמ"ח איברים שיש בה וכנגד רמ"ח איברים שיש בו:

שנאמר ובאו ובאו דה"מ למיכתב באו באו הלכך לר' עקיבא שיתא קראי כתיבי חד לצואה דידה וחד לצואה דידיה חד לעשייה דידה וחד לעשייה דידיה חד לידיעה דידה וחד לידיעה דידיה פי' שלשה פסוקים כתובים בפרשת סוטה ובאו בה גי' פעמים חד לצואה שהקב"ה גוזר שיבואו בה המים וחד לעשייה והשקה את המים והיתה אם נטמאה וגו' שהקב"ה מבטיח ישראל שיבדקוה המים וחד לידיעה שהכהן צריך להודיע דבטן נבדק ברישא והדר ירך כדרך כניסתן שלא להוציא לעז על המים כיון שבקללה הזכיר הירך תחלה וקרי להני תלתא שית משום דר"ע דריש תלתא ווין יתירי דכתיבי בהו לצואה ועשייה וידיעה דבועל ורבי דלא דריש ווי כולהו איצטריכו לדידה דאשה חד לצואה וחד לעשייה וחד לידיעה ושהמים בודקים ג"כ את הבועל נפקא ליה לרבי בגמ' מקרא דכתיב לצבות בטן ולנפול ירך דקאי אבועל דאי לאשה הנבעלת הכתיב וצבתה בטנה ונפלה יריכה:

כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל. בגמ' בפירקין דלעיל דף כ"ה. וביד פ שני דהלכות סוטה סי י"ב ובטור א"ה סוף סי' קע"ח:

שנאמר נטמאה ונטמאה גרסי' פי' דכתי' אשר תשטה אשה תחת אישה [ונטמאה] ויו יתירא היא:

דברי ר"ע שלשה פעמים נטמאה יש בפרשה חד וקנא את אשתו והיא נטמאה וחד והיתה אם נטמאה וחד תחת אישה ונטמאה אבל ונסתרה והיא נטמאה לאו ממניינא הוא דאוקימנא ליה בפ"ק לעד אחד בטומאה ודאית אלא הני תלתא דספק טומאה דריש ר' עקיבא חד לבועל וחד לבועל וחד לפוסלה מלהנשא לכהן וויו יתירא דבחד ונטמאה לפוסלה מן התרומה שאפילו היא בת כהן ובעלה כהן נפסלה מן התרומה. ור' ישמעאל פליג עליה דר' עקיבא בברייתא ולא דריש וויו יתירא אלא חד לבעל וחד לבועל וחד לתרומה וכהונה יליף לה מקל וחומר ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה ואע"ג דכהונה חמירא מתרומה והוה לן למישדי קרא יתירא אכהונה ולמשרייא בתרומה אעפ"כ שדינן קרא יתירא לתרומה

משום דדומיא דבעל ובועל מה בעל ובועל דמחיים אף תרומה דמחיים ולאפוקי כהונה שאין פסוק זה בא לאוסרה אלא לאחר מיתה דמחיים הא אסורא וקיימא דהא מגרש לה והויא לה גרושה ואסורה לכהונה ור"ע דמצריך קרא לכהונה דומיא דבעל ובועל לית ליה ואי לא כתיב קרא לא הוה מרבינן אלא כהונה דחמירא דכל חד קרא באנפי נפשיה הוא ולא אמרי' הא לא מרבי אלא דומיא דאינך ואי נמי אית ליה ומיתוקש קרא לתרומה אפ"ה אתא ויו יתירא לכהונה ואע"ג דאיכא למילפה בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

כך היה דורש זכריה בן הקצב ויו יתירא:

רבי אומר שני פעמים רבי נמי מודי דחד קרא דרשינן לתרומה כדר' עקיבא והא דנקט הכא תרי מינייהו ותו לא משום דשמעיה לר' עקיבא דדריש בעל ובועל מרבוייא דויו יתירא וקאמר ליה איהו בעל ובועל מנטמאה נטמאה נפקי להו ולא דרשינן ווין:

אם נטמאה נטמאה צריך למחוק מלת אם. ירושלמי אנן תנינן באו באו אית תנאי תנו ובאו ובאו מאן דמר באו באו ר' עקיבא ומאן דמר ובאו ובאו ר' ישמעאל אנן תנינן נטמאה נטמאה אית תנאי תנו נטמאה ונטמאה מאן דמר נטמאה נטמאה ר' עקיבא ומאן דמר נטמאה ונטמאה ר' ישמעאל ע"כ:

משנה ב

בו ביום דרש ר' עקיבא וכל כלי חרש וכו' פ"ק דפסחים די"ח ובפ' השוחט דל"ג:

לימד על הכבר השני כל הככרות שבתנור נקראים שני שמיטמאין מהתנור שהוא ראשון וככר שלישי יקרא הככרות שלא היו בתוך תנור זה שמיטמאין לר' עקיבא מן הככרות שהיו בתוך התנור שהן שניות לטומאה וכדתנן בפ"ח דכלים השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שנייה שהתנור תחלה. ושם בפסחים פי' רש"י ז"ל והכריח מכמה טעמים דהאי שלישי בחולין דקאמר ר"ע היינו משקין אבל לא אוכלין דהא לכ"ע אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא ע"ש ולר' עקיבא כיון דאית ליה דיש שלישי בחולין דנפקא ליה מקרא דדריש יטמא יטמא בין בתרומה בין בחולין ורביעי בקודש נמי מוהבשר אשר יגע בכל טמא דמי לא עסיקינן דנגע נמי בשלישי דהא לר"ע הואיל ודרש יטמא יטמא אשכחן שלישי דאיקרי טמא ומשכחת לה דאתי קדש לידי רביעי הכי שרץ טמא כלי וה"ל ראשון וכלי אוכל ואוכל משקה ומשקה אוכל דהא לר"ע טומאת משקין דאורייתא וחמישי בקדש לא מייתי בק"ו ממחוסר כפורים דאיכא למפרך מה למחוסר כפורים שכן אב הטומאה ועיין במה שכתבתי בפ' חומר בקדש סימן ב':

שהיית אומר עתיד דור אחֵר גרסי':

שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא. ואיתה בת"כ פרק שמיני פרשה ז' וע"ש בספר קרבן אהרן:

והרי עקיבא תלמידך. עיין מ"ש לקמן סוף הפרק. וראיתי מוגה במשנת הר"ר יהוסף ז"ל שאין לו מקרא מן התורה והרי עקיבא תלמידך הביא לנו מקרא וכו': בסוף פי' רע"ב ז"ל דאין שני עושה שלישי בחולין אלא בתרומה. אמר המלקט ולא משכחת שלישי אלא מדרבנן. וביד פי"א דהלכות שאר אבות הטומאות סימן ב':

משנה ג

בפי' ר"ע ז"ל ואלפים לא הוזכרו לתתם ללוים ולא נאמרו אלא ליציאת תחום שבת. אמר המלקט ובספ"ק דעירובין משמע דמאן דסבר דתחומין דאורייתא נפקא ליה מאל יצא איש ממקומו ואיכא מאן דסבר דלוקין על תחומין והירושלמי פ' בכל מערבין ס"ל דשנים עשר מיל כמחנה ישראל מחוור שהוא מן התורה. ועיין ברב ר' אליה מזרחי בפרשת בשלח פסוק אל יצא איש וגו' והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות האריך בזה בספ"ק דערובין ע"ש:

ואלפים אמה שדות וכרמים כלומר ואלפים הוזכר לומר שאחר שתתן מהם אלף למגרש כאמור בקרא דלעיל מיניה תתן אלף הנותרים לשדות וכרמים. וכתוב בתוי"ט ונ"ל משום דתפסת מועט תפסת כיון דבחד עניינא הוא לר' אליעזר אבל לר' עקיבא דקרא בשל לוים וקרא דאלפים בשל שבת דתרי ענייני נינהו מקיימין המקראות שניהם כמות שהן ע"כ. וביד פי"ג דהלכות שמטה ויובל סי' ב':

משנה ד

על כל דבר ודבר. לשון הר"ס ז"ל מפרש בברייתא כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחלה והן עונים אחריו ומפ' בתוספתא ר' נחמיה אומר כבני אדם הקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחלה וישראל עונין אחריו וגומרים משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לד' משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו ע"כ:

משנה ה

דרש ר' יהושע ס"א ל"ג רבי:

מאהבה פי' רש"י ז"ל שאוהב את המקום ע"כ. נראה שבא למעט שלא נפרש מאהבת שכר המצות שאותו הוא אחד משבעה פרושים הגרועים כדמוכח פ' היה נוטל (סוטה דף כ"ב.) אח"כ מצאתי שכן פי' רש"י ז"ל בגמ' בסוף פירקין ואעפ"י שבמתני' פירש

מיראה מדאגת פורענות שלא תבוא עליו בסוף פירקין פי' מיראתו של המקום שמוראו גדול ומוטל על הבריות ע"כ:

תלמיד תלמידך תלמידו של ר' עקיבא היה רש"י ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פירש דברבי עקיבא שנה תלמידך אע"פ שהוא ג"כ היה תלמיד תלמידו לרוב מעלתו של ר' עקיבא. אבל בר' יהושע בן הורקנוס לא חשש ושנה תלמיד תלמידך כמו שהיה ע"כ:

לימד שמאהבה עשה. בגמ' בברייתא דריש ר"מ נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה דהכי כתיב ביה בהדיא זרע אברהם אוהבי אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה וגדול העושה מאהבה שהוא לאלפים כדכתיב לאלפים לאוהבי ועושה מיראה כתיב ביה ולשומרי מצותי לאלף דור:

פרק ו

משנה א

מי שקנא וכו'. כתבו תוס' ז"ל ה"ג בסדר המשנה משקנא לה אפילו שמע מעוף הפורח והכי מסתבר ונראה דה"פ מאחר שקנא לה אפילו קודם סתירה שמע פריצותא שהרי עכשיו קצת רגלים לדבר מכוער הדבר ומוציאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה ולא נאסרה עליו ובענין זה מצוה לגרשה דאפי' לב"ה דאם הקדיחה תבשילו היינו רשות מיהו מצוה ליכא אלא בכה"ג ע"כ ומה שפירש רע"ב ז"ל שהשמיעה היא שנסתרה הוא פירוש רש"י ז"ל ובדוחק יישבו תוס' ז"ל פי' זה ולשון הרמב"ם ז"ל אפילו שמע מצפצוף העוף שהיא נבעלה ע"כ:

ר' יהושע וכו' ביד פ"א דהל' סוטה סי' ח' ובטור א"ה סי' קע"ח:

מוזרות בלבנה פי' בירושלמי נשים שטוות פשתן משזר ואית דתני מוצרות בצדי מצרן עמר ופי' רש"י ז"ל כלומר משום סתירה שאין בה שני עדים אינה נאסרת עליו ע"כ. וכתוב בספר לקח טוב וטהורה היא ולא הנצולת מן המים בשביל שהיה קלקולה מפורסם עד שנושאין ונותנין בה מוזרות לבנה ע"כ:

משנה ב

אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה מקרא ילפינן לה לקמן במתני'. ואיתה בגמ' רפ"ק דמכילתין. והתם קאמר מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה [עי' תוי"ט] א"ל ועבר וכבר עבר אלא מעתה ועבר לכם כל חלוץ ה"נ התם מדכתיב ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו משמע דלהבא אלא הכא אי ס"ד כדכתיבי ועבר בתר טומאה

וסתירה למה לי ע"כ. וביד פ"א דהלכות סוטה סי' י"ד ט"ו ובפ"ה דהלכות עדות סי' ב'. ובטור א"ה סי' קע"ח:

משנה ג

שהיה בדין וכו' פ"ק דסוטה דף ג'.

עדות הראשונה שאינה אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד א' ת"ל כי מצא בה ערות דבר וכו' בגמ' מפ' למתני' הכי ת"ל בה פי' בה בטומאה דלאחר קנוי וסתירה על פי שני עדים הוא דהימניה רחמנא לעד א' האומר בפני נטמאה משום שרגלים לדבר שהרי קנא לה ונסתרה אבל בקנוי ובסתירה בעינן שני עדים והיינו דממעטי בה ולא בקנוי בה ולא בסתירה וטומאה בעלמא בלא קנוי ובלא סתירה דלא מהימן עד א' לומר בפני נטמאת מנלן נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר מה להלן וכו' ולא תימא אטומאת אשה הימניה רחמ' ל"ש לאחר קנוי ל"ש בלא קנוי: ותמהו התוס' ז"ל שם פ"ק סוף דף ג' תימה למה לי ג"ש אפי' בלא ג"ש מהיכא תיתי לן דליתהמן בה עד א' מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פרכא ע"כ:

משנה ד

עד אומר נטמאת וכו' תוס' פ' האשה שלום (יבמות דף קי"ז) ודפ' שני דכתובות דף כ"ב. וביד שם בהלכות סוטה פ"א סי' ט"ז עד סי' כ' ובטור שם: והכריחו התוס' דהכא דקאמר דכשבאו בזה אחר זה דתו לא מהימן השני בשקבלו עדות הראשון וגם הורו ועשו על פי עדותו מיירי כי היכי דלא תיקשי אמתני' דבפ' האשה שלום במ"ש שם סי' ד'. ובגמ' עולא ור' יצחק נראה להם דוחק לחלק בין באו בבת אחת לבאו זה אחר זה והגיהו בהאי רישא דמתני' לא היתה שותה ובירושלמי עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת שמעון בר' אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפים וטעמא מפני שכאן יש רגלים לדבר: בסוף פי' ר"ע ז"ל הלך אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא. אמר המלקט ומתני' ר' נחמיה וה"פ דהני תרי באבי דבסיפא דמתני' עד אחד פסול כגון אשה או עבד אומרים נטמאת ושנים פסולים דוגמתו אומרים לא נטמאת מחמירין עליה ותשתה דהלך אחר רוב דעות וכן אפי' לקולא שלא תשתה אם שנים פסולים אומרים נטמאת ופסול אחד אומר לא נטמאת הלך אחר רוב דעות ולא תשתה:

ואחד אומר לא נטמאת ריש פרק קמא דמכילתין:

פרק ז

משנה א

אלו נאמרין וכו' ברכות פ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) והרא"ש ר"פ היה קורא. ובגמ' ר"פ שבועת הדיינין. וכתבו תוס' ז"ל ה"ג בסדר המשנה אלו באמרין בלשונם ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמ' לא משמע הכי ע"כ:

פרשת סוטה ביד פ"ג דהל' סוטה סי' ז':

ווידוי מעשר ביד פי"א דהל' מעשר שני סי' ה' ובגמ' יליף לה אמירה גרידתא דכתיב הכא מאמירה גרידתא דכתיב גבי סוטה מה להלן בכל לשון שהיא שומעת אף כאן ולא ילפינן מאמירה דלוים שהיא בלשון הקודש שיש עניה עמה וענו ואמרו:

וקריאת שמע מתניתין דלא כרבי דיליף מקרא והיו בהויתם יהו ככתבם בלשון הקדש ורבנן ההוא איצטריך לשלא יקראנה למפרע ורבי נפקא ליה מדברים הדברים ורבנן דברים הדברים לא משמע להו ורבי דדריש שמע להשמע לאזניך מה שאתה מוצא מפיך ורבנן ס"ל דהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. הג"ה ירוש' ר' לוי בר חייתא אזל לקסרין שמע קלון קריין שמע אלוניסתין בעא מעכבתון שמע ר' יוסי ואיקפד אמר כך אומר אני מי שאינו יודע לקרות אשורי"ת לא יקראנה כל עיקר אלא יוצא בכל לשון שהוא יודע ע"כ:

וברכת המזון טור א"ח בסימן קפ"ה ובסימן ר"ו. ובגמ' לפי גרסת התוס' גרסי' בגמ' ברכת המזון מנלן וז"ל רש"י ז"ל שיבש הגירסא דלא גריס מנלן ופירש משום דלא בעי קרא דמהיכא תיתי דתיבעי לשון הקודש ומיהו נראה עיקר כגרסת הספרים דגרסי' בהו מנלן דסד"א נילף ברכה מברכות הר גריזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך מה להלן בלשון הקרש אף כאן בלשון הקדש דהא בהאי ג"ש ילפינן בפירקי' ברכת כהנים דבלשון הקדש להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה [כו' עיי' בתוי"ט]:

ושבועת העדות ושבועת הפקדון ביד פ"ז דהל' שבועות סי' ז' ובפ"ט סי' י"ב. ושבועת העדות ילפינן לה מדכתיב ושמעה קול אלה ולא כתיב והשביעוה באלה וכתבו תוס' ז"ל ואי לאו קרא ה"א נילף קול קול ממשה להכי כתיב ושמעה קול אלה משמע בכל לשון שהיא שומעת ע"כ. והקשו תוס' ז"ל פ' שבועת הדיינים (שבועות דף ל"ט) תימא דלא תני במתני' שבועת הדיינים ושבועת ביטוי דכיון דתנא אלו ליכא למימר תנא ושייר וי"ל דאיכא שום גוונא בהנהו דתני דליתיה בהני להכי תני להו לחודייהו ע"כ וכאן כתבו

אתיא תחטא תחטא נראה דהך ג"ש לאו דוקא נקט לה הכא דהא מהיכא תיתי דניבעי בלשון קדש אדרבא בלא ג"ש דתחטא תחטא הוי משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפי' מעילה מעילה מסוטה אלא אגב דילפי' בשבועות דהאי ג"ש דבתביעת ממון הכתוב מדבר נקט לה נמי הכא ע"כ וכתב עליהם בתוי"ט ולי נראה דאף שבועת הפקדון לא היה צריך לשנות [כו' עיי' בתוי"ט עד בעלי התוס' דשביעות ע"כ]. ושם בפ' שבועת הדיינים בברייתא שבועת הדיינים אף היא בלשונה נאמרת פי' בכל לשון וכמו שהוכיח הר"ן ז"ל שם בדף ש"ך מתוספתא דסוטה ודלא כה"ר יהוסף הלוי ז"ל שפירש בלשונה ר"ל בלשון הקדש וגם הרמב"ם ז"ל בפי"א דהלכות שבועות דחה דעת רבו ז"ל. עוד הקשו תוס' ז"ל הכא בריש פירקין תימא אמאי שייר הלל וקדוש של שבת וברכת הפירות וברכות המצות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפ' מי שמתו משמע דתפלה וק"ש דרבנן ועוד דמשמע התם דקדוש דאורייתא וגם בפ"ק דנזיר בשלמא מקרא מגלה איכא למימר להכי שייר דתנן בפ' שני דמגלה הלועז ששמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרין בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמי להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם ע"כ ועיין בספר ברכת אברהם חלק ט' ובשייך לחלק תשיעי:

משנה ב

ואלו נאמרין בלשון הקדש ולא אמרינן נגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר כל מצות דבורם ואין צריך לאמרם בלשון הקדש כדכתיב בכולהו משום דבהני כתיב עכובא רש"י ז"ל. ועיין במ"ש בשם התוס' בר"פ דלקמן. ובטור א"ה סי' קס"ט. וכתוב בתוי"ט הא דקרי לה פרשת המלך מה שא"כ בשל כ"ג לפי שפרשת המלך מצוה מן התורה שנאמר תקרא את התורה וגו' אבל קריאת כ"ג ביום הכפורים אינה אלא תקנה ומנהג אנשי כנסת הגדולה ע"כ:

משנה ג

כיצד האי כיצד ושל חליצה הוי כמו מניין. וברכות כ"ג ופרשת המלך לא נתבאר בתלמוד מנלן דבלשון הקדש. ותוי"ט הכריח דבברכות כ"ג לאו דוקא אלא הקריאה שהוא קורא בתורה הוא דבעינן בלשון הקדש ולזה אין צריך ראיה דהא קיימא לן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה וכן הטעם בפרשת המלך:

נאמר כאן וענית ואמרת ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו מה עניה האמירה להלן בלשון הקדש וכו' בגמ' בעי ולוים גופייהו מנלן ומשני אתיא קול קול ממשה כתיב הכא קול רם וכתיב התם גבי מתן תורה והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקדש דהא בלשון הקדש נתנה תורה אף כאן בלשון הקדש. וכתבו התוס' ואין לומר אדרבא נילף

קול קול משבועת הפקדון דעניה וקול מעניה וקול גמור ואין דנין עניה וקול מקול גרידא ע"כ. ור' יהודא לא גמיר ג"ש דקול קול ויליף דלוים בלשון הקדש מיבמה דכתיב בה ככה בג"ש דעניה עניה. ועיין במ"ש בפ' מצות חליצה סי' ג'. וביד פ"ג דהלכות בכורים סי' י':

משנה ד

נאמר כאן וענתה ואמרה וכו' ר' יהודה אומר וענתה ואמרה ככה ורבנן האי ככה מיבעי להו לדבר שמעשה מעכב ור' יהידה מכה ככה ורבנן כה ככה לא משמע להו ור' יהודה וענתה איצטריך ליה לג"ש כדכתיבנא בסמוך. וכתבו תוס' ז"ל דלר' יהודה דשמעינן ליה בפ"ק דר"ה דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו מנלן דמעשה מעכב דכתיב בתר ככה דילמא דוקא לקריאה מעכבת דכתיבא קודם וי"ל דה"פ ור' יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה דאי לא הוה כתיב אלא כה ה"א דדרישנא ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למידרשיה נמי אמעשה שלאחריו ע"כ:

משנה ה

ברכות וקללות כבר נתבאר לעיל סי' ג' מנין שהם בלשון הקדש:

הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש וכו' ומהו מבוא השמש זהו מזרח שהשמש באה משם כלומר רחוק ממזרחו של ירדן ואחרי מופלג אלו דברי ר' יהודה ור' אלעזר פליג עליה התם בברייתא ודריש מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת לשון כי בא השמש והאי מבוא השמש מערב הוא אחרי דרך מופלג מן המערב פי' מופלג משקיעתה והיינו לצד מזרח לירדן מיד. מול הגלגל סמוך לגלגל משמע מקום הרואה את הגלגל כדאמרינן ממול ערפו מול הרואה את העורף ולהכי הקשה ר' אלעזר בברייתא מול הגלגל והלא לא ראו שני הרים הללו את הגלגל אלא וכו' תוס' ז"ל:

עומדים מזה ומזה לארון נושאי ארון ברית ה' חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עבל בגמ' מפ' מאי והחציו בה"א תנא חציו של הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל ואע"פ ששבט לוי שהוא מהם היה למטה בין שני ההרים עם הארון עם כל זה יוסף עמהן ומרובין היו כדכתיב ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' והיינו דקאמר והחציו ממועט שבחציו. ותוס' ז"ל הביאו מן הירושלמי אפכא שבהר עיבל היו מרובין ע"ש:

ופתחו בכרכה כל הארורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה. גמ' תניא ר"א בן יעקב אומר אי אפשר לומר לוי למטה שכבר נאמר לוי למעלה כדכתיב אלה יעמדו לברך וגו' שמעון לוי ואי אפשר לומר לוי למעלה שכבר נאמר בספר יהושע לוי למטה כדכתיב עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים הא כיצד זקני כהונה ולויה למטה והשאר

למעלה ר' יאשיה אומר כל הראוי לשרת לשאת את הארן דהיינו מבן שלשים ועד בן חמשים למטה אצל הארון והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו ישראל ולוים למטה היו עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ומאי על על בסמוך כמו וסכות על הארון ודומיהם. ומצאתי כתוב בספר חן טוב פ' נצבים דף ש' ע"ב וז"ל וזהו שבהר גריזים והר עיבל נאמרו ברכות וקללות להודיעם שמשם והלאה נענשים איש בעד רעהו גם על הנסתרות ולכן פי' הארורים ולא הברכות גם אם נאמרו ברכות כנגד הקללות ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וגו' ופתחו בברכה וכו' א"כ למה לא פורש בתורה הברכה אכן אין החדוש שחדשה תורה אלא בקללות שיהיו נתפסין על הנסתרות או למ"ד לא ענש על הנגלות עד שעברו את הירדן א"כ הברכה אין כל חדש עתה שגם במדבר היו זוכין במצות חבריהם גם הנסתרות אבל החדוש הוא בקללות להענישם בחטא היחיד משא"כ עד עתה ע"כ. בפי' רע"ב ז"ל בשבעים לשון בכתב של שבעים אומות נראה דלאו למעוטי לשון אלא כלומר בכתב ולשון של כל השבעים אומות:

שנאמר באר היטב יש שמפרשים שתיבת היטב עולה שבעים כזה ה' ה"י הי"ט היטב. וכך כתוב בתויו"ט בשם גור אריה. והיא נקראת מספר הקדמיי. וכתיב עוד בשם רבינו סעדיה גאון ז"ל שלא היה כתוב על האבנים רק מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות גדולות כעין אזהרות אבל הרמב"ן וגם רבינו בחיי ז"ל ס"ל שכל התורה היתה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל וזה בדרך נס גם כתיבתן ביום אחד מעשה נסים הוא ע"כ:

משנה ו

ברכת כהנים כיצד במדינה וכו' כתב הר"ר יהוסף ז"ל קצת קשה סדר משנה זו שבתחלה תפס מדינה תחלה ואח"כ מקדש ואח"כ עשה להפך ואח"כ חזר לומר מדינה תחלה ונ"ל שעיקר משנה זו הוא במסכת תמיד בסופה וה"ג שם וברכו את העם ברכה אחת אלא שבמדינה אומרים אותה שלש ברכות ובמקדש וכו' והנה שם בודאי כסדר אמר אותו מקדש תחלה ואח"כ מדינה אלא שכפל שם מקדש כדי לחלק וכן בחלוקה שניה תפש מקדש תחלה אך מה שתפס בחלוקה שלישית תפס מדינה תחלה בעבור שהמחלוקת של ר' יהודה הוא על המקדש בעבור זה הזכיר מקדש לבסוף ודוק ע"כ. ברכת כהנים בברייתא יליף דבלשון הקדש מג"ש כתיב הכא כה תברכו וכתיב התם אלה יעמדו לברך מה להלן בלשון הקדש אף כאן ור' יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר כה עד שיאמר בלשון הזה ופירשו תוס' ז"ל. ורבנן לא משמע להו כה עיכובא אלא ככה. עוד כתבו ז"ל

דהא דיליף ג"ש מהר גריזים ולא ילפי' מברכת המזון דכתיב בה וברכת והויא בכל לשון כדתנן בר"פ משום דטפי אית לן למילף ברכת כהנים המפורשת בתורה מברכות הר גריזים המפורשות ג"כ בתורה שהם הפך הקללות הכתובות בהדיא בתורה אבל לשון ברכת המזון אינה מפורשת בתורה ע"כ:

ובמקדש ברכה אחת וכו' ביד בפי"ד דהל' נשיאות כפים סי' ט' י'. ועיין טעם שכתבתי בשם ספר תן טוב בפ' בתרא דתמיד סי' ב'. בפי' רע"ב ז"ל סרס המקרא ודרשהו. אמר המלקט פי' דאי ככתבו קשה בכל המקום ס"ד וכי בכל מקום שֵׁם המיוחד נזכר והכתיב זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא אלא סרס וכו'. וכתוב בתוי"ט שנראה לו אמת שלא היו אמרים ג"כ בשכמל"ו אלא כשהמברך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם שכן היתה תקנת עזרא במקדש וכמ"ש הר"ב בסוף ברכות ע"כ בקיצור ודברי התוס' [שהביא התוי"ט] תמצאם יותר בארך בדף מ' ריש ע"ב. ומצאתי כתיב וארז"ל ושמו את שמי יברכום בשם המפורש הוא שם בן שתים עשרה אותיות ואותם שאין יודעים אותו מזכירין שם יהוה ככתבו ע"כ:

במדינה הכהנים נושאין את ידיהם כנגד כתפיהם ומצאתי מוגה את כפיהן כנגד כתפותיהם. וביד שם סי' ג' ובטור א"ח סי' קכ"ח. בפי' רע"ב ז"ל ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם והוא לשון רש"י ז"ל ומצאתי כתוב עליו מכאן ראיה שאין זוקפין האצבעות ע"כ. ועיין במ"ש במסכת תמיד פרק אחרון סי' ב':

משנה ז

ברכות כהן גדול לא אתברר לן מנלן דבלשון הקדש. ובגמ' לא נזכר ועיין במ"ש במתני' דבסמוך:

ונותנו לראש הכנסת גרסינן דספר לשון זכר. אח"כ מצאתי שכתב ה"ר יהוסף ז"ל כך מצאתי בכל הספרים דגרסינן ונותנו ולקמן גרסינן ומניחיה בחיקו ונראה דלעיל דקאמר נוטל ס"ת קאמר לשון זכר כי סבר הוא נאמר בלשון זכר ספר זה ולקמן שאמר וגולל את התורה ולא אמר ספר אמר לשון נקבה כי תיבת תורה נאמר בו לשון נקבה זאת התורה ע"כ ופשוט הוא:

והסגן לכ"ג וכולן משום כבודו של כ"ג ולא משום דראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג דלא שמעינן מהכא דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. ועיין במ"ש ביומא רפ"ז:

וכ"ג עומד ומקבל וקורא עומד וקורא אחרי מות וכו' כנ"ל. ואיתה בתוס' פ' כסוי הדם (חולין דף פ"ז.) ואך בעשור שבפ' שור וכו' עד סוף לשון רע"ב ז"ל. אמר המלקט ואהא פריך בגמרא והא תנן בפ' בתרא דמגלה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסיק התורגמן

מכלל דבתורה כלל כלל לא והדר אביי ותריץ שנוייא אחריינא דמתני' מיירי בענין אחד דתרוייהו ענין יום הכפורים וההיא בשני עניינים וכן פירשה שם רע"ב ז"ל וגם ברפ"ז דיומא:

על התורה פירש רע"ב ז"ל כאן ברכה שלאחריה והוא פי' רש"י ז"ל וברפ"ז דיומא פי' רע"ב ז"ל שתי ברכות אחת לפניה ואחת לאחריה והוא פי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה גם ביד בספ"ג דהלכות עבודת יום הכפורים. ואיני יודע היכן מצא בתוי"ט שהרמב"ם ז"ל פי' ביד כפי' רש"י ז"ל. ה"ג ועל הכהנים ועל ישראל ועל שאר התפלה:

ועל ישראל מפ' בירושלמי הבוחר בישראל:

ועל שאר התפלה בברייתא מסיים בה מכאן ואילך אחר שגמר כהן גדול פרשה עם ברכותיה כל אחד ואחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה דקסבר אין עירוב והוצאה ליום הכפורים א"נ ירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה וכל זה כדי להראות כל אחד נויו של ס"ת לרבים משום זה אלי ואנוהו:

משנה ח

פרשת המלך כיצד וכו' ביד פ"ג דהל' חגיגה:

שנאמר מקץ שבע שנים וגו' גמ' וצריכי כל הסימנים הללו מקץ שנת השמיטה ובחג הסוכות ובמועד דאי כתב רחמנא מקץ שומע אני יתחילו למנות משנת ארבעים והלאה שבערבות מואב נאמרה פרשה זו ואע"ג שעדיין לא התחילו למנות שמיטין שלא מנו אלא עד לאחר שבע שכבשו ושבע שחלקו ת"ל שמיטה ואי כתב שמיטה ה"א בסוף שמיטה קודם ר"ה של שמינית כתב רחמנא במועד ואי כתב רחמנא במועד ה"א מריש שתא שכולן נקראו מועד כדכתיב אלה מועדי ה' וקחשיב נמי ר"ה כתב רחמנא בחג הסוכות ואי כתב בחג הסוכות ה"א אפילו יו"ט האחרון כתב רחמנא בבוא כל ישראל לראות מתחלת חול המועד. וכתבו תוס' ז"ל ומ"מ ביו"ט ראשון לא דבמועד משמע בתוך המועד אבל פי' רש"י ז"ל תמוה מאד דפירש דמה"ט ביום טוב ראשון לא משום דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזרת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת להכי מסתבר כדפרישית ונראה דהיו בונין הבימה מעיו"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושים שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מעיו"ט נראה דבנייתה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד ע"כ:

חזן הכנסת נוטל ס"ת כתב הר"ס ז"ל זה הס"ת הוא הנקרא בכל מקום ספר העזרה והוא ספר שכתב משה רבינו ובו קורין פרשת המלך בהקהל וכ"ג ביום הכפורים כן פי' רש"י

ז"ל בפ"ק דב"ב דף י"ב וזה הפירוש הוא מוכרח שם ונראה שמשנגנז הארון היה להם ס"ת אחר ונקרא ג"כ ספר העזרה ע"כ:

ונותנו לראש הכנסת שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב אמר אביי כולה משום כבודו דמלך וכתב הראב"ד ז"ל בפירושו למסכת תמיד ובתוס' צרפת מקשים בשם ה"ר אלחנן בן ה"ר יצחק ז"ל הא דקתני במסכת סוטה פ' אלו נאמרין בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ ויושב עליה שנאמר מקץ וכו' עד אגריפס המלך עמד וקבל וקרא מעומד ופריך בגמ' עומד מכלל דיושב והא אמר מר אין ישיבה וכו' ומוקי לה בעזרת נשים דמאי קושיא דהל"ל כשהיה יושב על הבימה היתה עשויה כמו גג גבוה הרבה ואמר רב פפא בפ' כיצד צולין דגגין ועליות לא נתקדשו והרי היה יכול בטוב לישב שם. ותירץ בשם ר' יצחק אביו דכיון שלא היה דבר זה קבוע בעזרה שהרי לפי שעה היו מניחין אותה בימה דלאחר יו"ט היו שומטין אותה מפני שלא היו עשוי אלא למושב בעלמא לפיכך לא היתה חלוקה משאר קדושת עזרה שהרי על כרחין י"ל דלא חשיב ההוא בנין דבר של קבע שאם היה חשוב בנין של קבע הוא אסור כדאמרינן לקמן שאין בונין אכסדרא של עץ בעזרה. ולא נהירא דבלאו הכי לא קשיא שאפילו אם תאמר שהוא בנין קבוע אעפ"כ גג הבימה הוא קדוש כשאר קדושת העזרה שהרי אפי' למ"ד עליות וגגין לא נתקדשו היינו אותן שהיו באותה שעה כשנתקדשה העזרה אבל מכאן ואילך כל מה שיעשה באויר העזרה שום דבר הכל קדוש דלאו כל כמיניה ע"י בניינו להפקיע קדושת אויר העזרה שנתקדש דבשלמא הלשכות שהיו בשעה שנתקדשה העזרה י"ל שהאויר שלמעלה שעל גביהן לא נתקדש מפני שהפסיקה התקרה של לשכה בין האויר שלמעלה לאויר שלמטה ובשביל כך לא קדשו אלא למטה דמה שלמעלה לא קדשו אבל באותו מקום שהיה חולק בעזרה באותה שעה אותו אויר נתקדש אפילו עד רום רקיע שאם לא נפרש כן קשיא לרב דאמר גגות לא נתקדשו מגג בית הפרוה דקיימא לן דהוה קדוש כדקיימא לן דכולן היה טובל בקדש בבית הפרוה והא ליכא למימר שהיה גגה שוה עם הקרקע של עזרה שהרי בעזרה היתה עומדת ושם היו מולחין עורות קדשים אלא על כרחנו י"ל שאפילו בגגין היה חלוק דיש מהם שנתקדשו ויש מהם שלא נתקדשו והכל לפי הצורך והשעה שהיו צריכין אז עשו ולאו דוקא דקאמר רב דכל גגין לא נתקדשו אלא חוץ מגג בית הפרוה לא נתקדשו כולן אז בשעת קדוש העזרה אבל מכאן ואילך לא אתי שום בנין ומבטל קדושת העזרה וכן מזבח כמו כן גגו היה קדוש ולא מותבינן מיניה לרב ורב כמו כן נראה לומר דבימה לא צריך לאסרה משום לא תטע אפי' אם היתה ממש קבועה לשם דאיכא למימר דכל דבר שיש בו אהל דומיא דאשרה שיושבין

בצלה זה אסורה לעשות אבל כעין איצטבעות ממה אינו נראה שהיה אסור שהרי גם בן קטין עשה מוכני לכיור של עץ וגם מנורה איכא מאן דמכשיר במסכת סוכה בפ' החליל ואע"פ שממנורה אין ראיה כל כך משום שדבר המיטלטל הוא ואין דומיא דאשרה מ"מ מוכני היה קבוע אלא מידי דמאהיל בעינן דומיא דאשרה עכ"ל ז"ל:

והמלך עומד ומקבל וכו' אותה קרייה ע"י מלך היתה כדתניא בספרי בפרשת המלך את משנה התורה הזאת אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה רש"י ז"ל וכן מצינו שא"ל משה ליהושע תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם ויהושע מלך היה כנלע"ד וכן כתוב ג"כ בתוי"ט:

ושבחוהו חכמים. אע"ג דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מצוות שאני. וכתבו התוס' מכח קושיות דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבוד עצמו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפ' כ"ג בסנהדרין דחולץ או מייבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמית ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל ההיא דכתובות ופ"ק דקדושין שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח מזה גזרת הכתוב הוא שאינו מוחל אפילו במקום מצוה שהרי מצות כבוד עצמו שהן צריכין לעשות למלך כבוד גדולה ממצות כבוד שחייב המלך לנהוג בהן שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך שתהא אימתן עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה עכ"ל ז"ל:

וכשהגיע ללא תוכל וכו'. תנא משמיה דר' נתן באותם שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה שהחניפו לו לאגריפס. ומשמע מתוס' ז"ל פ"ק דב"ב דף ג' דאגריפס מזרע הורדוס היה וכמו שפי' רע"ב ז"ל. ובפ' החולץ דף תי"ח פי' נמוקי יוסף אע"ג דמקרב אחיך משמע דבעי שיהא המלך אביו ואמו מישראל דמקרב מן המקורבין משמע מיהו מדכתי' לא תוכל לתת עליך איש נכרי שמעי' לשאר מנויין שצריך שלא יהיה איש נכרי וכשאמו מישראל חשיב ישראל ע"כ וכ"ש אם אביו מישראל:

אחינו אתה אחינו אתה. אית דגרסי תלת זימני אחינו אתה כדרך לשון המשמות שלש פעמים אכן הר"ר יהוסף ז"ל מחק אחינו אתה השלישי:

עשר תעשר כי תכלה לעשר. ירושלמי א"ר אבהו ולמה קורין עשר תעשר כי תכלה לעשר ע"י שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשכח את המעשרות:

ברכות וקללות ופרשת המלך עד שגומר כל הפרשה. כך היה צריך להיות לפי פי' רע"ב ז"ל שנראה שהעתיק מרש"י ז"ל אבל בירושלמי לא גרסי כלל פרשת המלך וכן ג"כ נמחק במשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. וגם הגיה ברכות וקללות עד שהוא גומר

את כולם ברכות שכ"ג וכו'. אבל לשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ג דהלכות חגיגה כן מהיכן הוא קורא מתחלת חומש עד סוף פרשת שמע ומדלג לוהיה אם שמוע וגו' ומדלג לעשר תעשר וקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ופוסק ע"כ. וכן פי' ג"כ בפי' המשנה. ולשון המשנה קשה לפירושו ז"ל דמדקתני עשר תעשר כי תכלה לעשר משמע דמדלג מעשר תעשר לכי תכלה לעשר וז"ל רש"י ז"ל וקורא מתחלת אלה הדברים עד שמע שבואתחנן והיה אם שמוע ע"י דלוג ועשר תעשר ומשם מדלג וקורא כי תכלה לעשר ברכות וקללות ומשם חוזר למפרע וקורא אשימה עלי מלך שמע קבלת מלכות שמים והיה אם שמוע קבלת עול מצות וכן ברכות וקללות קבלת בריתות של תורה ומשמיע לרבים עשר תעשר כי תכלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין עשר לכי תכלה קורא את אלה יחד שלא להפסיק במעשרות ואח"כ קורא פרשת המלך ואי משום דיש כאן דלוג בתורה בכדי שלא יפסיק אין למלך תורגמן ואין מתרגמין אחריו ע"כ. והקשה בתוי"ט דכ"ש דאיכא גנאי לצבור דהשתא אפי' בהפסק מועט שוהין הציבור לפי שאין תורגמן לכך נ"ל דהכא היינו טעמ' דבמקום המלך וכבודו אין מקפידין על שהיית הצבור דכבוד המלך עדיף ועל דרך שכתבתי בשם התוס' ז"ל:

ברכות שכ"ג מברך שמנה ברכות ביום הכפורים הן המלך מברך אחר קריאתו אלא שהוא נותן של רגלים מקדש ישראל והזמנים תחת מחילת העון ביום הכפורים:

פרק ח

משנה א

משוח מלחמה. וכו' ביד עד סוף פירקין פ"ז דהלכות מלכים ומלחמותיהם לשון הר"ס ז"ל מפ' בגמ' מונגש הכהן עד ודברו השוטרים כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו השוטרים כהן מדבר ושוטר משמיע מויספו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע. ת"ר פַּעֲמַיִם מדבר עמם אחת בספר ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מה הוא אומר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ע"כ:

משוח מלחמה. נראה הא דלא תנא הכא משוח מלחמה כיצד כדקתני בפ' אלו נאמרין מקרא בכורים כיצד וכו' משום דהתם סליק מיניה דתני לעיל מינה ואלו נאמרין בלשון הקדש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן וי"ל דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת

המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מילתיה ופסיק ושרי להו וא"ת וניתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה וי"ל דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא ניתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה. תוס' ז"ל:

ודבר אל העם בלשון הקדש. ולהלן הוא אומר משה ידבר וכו' ירושלמי הרי ק"ש דכתיב בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה [אמירה] הרי פרשת ודוי מעשר דכתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון א"ר חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה התם בלשון הקדש אף כאן וכו' עד כר' ישמעאל לשונות כפולין הן ברם כר' עקיבא דאמר לשונות רבויין הן מאי א"ר חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן ונגש משה אל הערפל מה התם בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש תוס' ז"ל:

ונגש הכהן זה כהן משוח מלחמה. דתניא ודבר אל העם יכול כל כהן שירצה ת"ל ודברו השוטרים מה שוטרים בממונה אף כהן בממונה ומה שוטר שיש ממונה על גביו אף כהן שיש ממונה על גביו לאפוקי כ"ג דלענין עבודה אין למעלה הימנו ופרכינן בגמ' ואימא סגן ומשני סגן לאו ממונה הוא דתניא א"ר חנינא סגן הכהנים למה סגן ממונה שאם אירע בו פסול בכ"ג נכנס ומשמש תחתיו אבל כל זמן שלא אירע בו פסול בכ"ג אין לסגן גדולה של כלום. ופירשו תוס' ז"ל מכח קושיא דודאי ממונה היה לדברים שמנוהו אחיו הכהנים כדתנן אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מנוי אמרכל וגזבר שגדלוהו אחיו הכהנים ע"כ. ועיין במה שכתבתי ר"פ שני דסנהדרין:

ואמר אליהם שמע ישראל. הטעם שמתחיל בלשון זה משום דאמר להם הקב"ה לישראל אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם:

על אויביכם. על אויביכם ולא על אחיכם כצ"ל:

ושפעת הקלגסין. מן ושפעת מים תכסך כן פי' בערוך. והוא ורש"י ז"ל פירשו הקלגסים חיילות:

אל ירך. וגומר מפ' בגמ' בברייתא כנגד ד' דברים שאומות העולם עושין לאיים מגיפין בתריסין ומריעין בקרנות וצווחין בקולם ורומסין בצהלת סוסיהן ודהרותם אבל צחצוח חרבות ושפעת קלגסים הן עיקר המלחמה ואינם כדי לאיים. ומצאתי כתוב בספר שרש ישי שחבר הרב ר' שלמה אלקבץ ז"ל חבור על מגלת רות וז"ל בעלה ל"ה ע"א אל תיראו ואל תחפזו סי' הר"ר מאיר עראמה ז"ל כי על החלשות אמר אל ירך לבבכם אל תיראו ועל

ההסתכנות אמר ואל תחפזו כי עצה וגבורה למלחמה לא בחפזון ובתמהון לבב ושפתים ישק ע"כ. הקלגסין ס"א עקלגסין:

ואתם אין אתם כך וכו'. גמ' וכל כך למה מפני שהשם וכל כינויו מונחין בתוך הארון היוצא עמהן למלחמה ולזה קאמר ההולך עמכם ולא קאמר כי ה' אלהיכם עמכם דמשמע הולך ממש:

משנה ב

ודברו השומרים אל העם לאמר. בגמ' מפי אבייי דמונגש הכהן עד להושיע אתכם כהן משוח מדבר והוא עצמו משמיע: [הגה"ה הרמב"ם ז"ל מפרש כהן אחר ומודברו השוטרים עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע ומויספו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע. והרמב"ם ז"ל מפרש שוטר אחר].

ואחד הלוקח וכו'. דכתיב ומי האיש אשר בנה. וה"מ למיכתב מי אשר בנה האיש למה לי רבוייא היא. ומדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מ"מ שהרי לא הזכיר בית עדיין והאי דכתיב בית למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת שהן עשויין לדריסת רגל ולא ראויין לדור בהן. ומדכתיב ומי האיש אשר נטע ולא כתיב ומי אשר נטע האיש רבוייא הוא לרבות לוקח ויורש וכו' ומדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מ"מ ואפי' אינן כרם שהרי לא הזכיר כרם עדיין ובלבד שיהא חמשה אילני מאכל דומיא דכרם שפחות שבכרמים חמש גפנים הם ראב"י אומר כרם כמשמעו למעוטי כל שאר אילנות:

בית התבן וכו' משום דאיקרו בית שראוין לדירה אבל בית שער אכסדרה מרפסת שאין ראויין לדירה לא הכי מוכח מן הברייתא:

אחד הבונה וכו'. תוס' ר"פ דם חטאת:

אחד הנוטע ואחד המבריך. תוס' דפ"ק דקדושין דף ל"ו:

ואחד המרכיב. שני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוו ממין אחד זה בזה והיא הרכבת היתר דאיתוקמת מתני' בה רש"י ז"ל. ובגמ' האי הרכבת היתר ה"ד אילימא ילדה בילדה תיפוק לי דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה אלא ילדה בזקנה הא אמר מר וכו' ומשני א"ר ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטע להך קמייתא לסייג ולקורות שהיא פטורה מן הערלה. רב נחמן בר יצחק אמר במרכיב אילן בירק דלא בעי למיהדר משום קמא שכבר הוא אילן זקן והאי תנא דמתיר להרכיב אילן בירק הוא רשב"ג משום ר' יהודה בן גמדא איש כפר עכו:

ואפילו מחמשת המינין. מינין צריך להיות וההֵא טעות:

אפי' שומרת יבם. ירוש' אפי' שומרת יבם לחמשה אחין וכן בבבלי ג"כ:

ה"ג **כל אלו שומעין דברי כהן** מערכי מלחמה וחוזרין. כמו שומעין מערכי מלחמה דברים של כהן כלומר שהכהן אומר להם רש"י ז"ל. ורצה לומר שהלשון מסורס במשנה. וכתוב הר"ס ז"ל ונראה מכח לשון רש"י ז"ל ומכח לשון הברייתא הכתובה לעיל ריש פירקין שהגירסא היא מַעֲרֶכֵי ולא מֵעוֹרֶכֵי וכן נמצא בכל הנוסחאות בלא וי"ו. אמנם נמצאת גירסא שיש בה כל אלו ששומעין דברי כהן מערכי המלחמה חוזרין. והנראה יותר נכון הוא לגרוס מֵעֲרֶכֵי המלחמה וכן יש לגרוס במשז"ל עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה עכ"ל ז"ל. והחכם ה"ר יהוסף ראיתי שנקד מַעֲרֶכֵי העין בסגול וקרובין דברי שניהם ז"ל אלו לאלו:

וחוזרין ומספקין. כלומר אלו החוזרין צריכין לעסוק בספוק מים ומזון להולכים למלחמה:

משנה ג

בית על מכונו וכו'. תנא אם הוסיף בו אפילו דימוס אחד דהיינו שורה אחת או בעובי או בגובה חוזר דקרינן ביה חדש:

ר' אלעזר אומר אף הבונה בית לבנים וכו'. ר' אלעזר גרסינן בלי יוד דהא מוסיף אדר' יהודה:

משנה ד

בפי' רע"ב ז"ל צריך להגיה דהנך דלעיל הולכים עד הגבול ושם וכו' שנאמ' נקי יהיה רישיה דקרא לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה וגו' ואפילו אין מספקין להם מים ומזון. ובגמ' בעי ומאחר דכתיב לא יעבור לא יצא בצבא למה לי ומשני לעבור עליו בשני לאוין. ביתו זה ביתו כצ"ל:

אין מספקין להם מים ומזון. וכו' דכתיב ולא יעבור עליו לכל דבר יכול אף בנה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חללו אירס וכו' יהא כזה שיהא נקי מן הכל ת"ל עליו עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים. וראיתי שמחק ה"ר יהוסף ז"ל מלת להם:

משנה ה

ויספו השוטרים. על דברי כהן דהיינו ודברו השוטרים כמו שכתבתי לעיל סי' ב':

ר' עקיבא אומר מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו וכו'. אמרו בירושלמי שכולם צריכין להביא ראיה לדבריהם כלומר שיביאו עדים על הבית ועל הכרם ועל האשה לפני שר הצבא ואז יתן לו רשות לחזור וכן אמרו ג"כ לדעת ר' יוסי הגלילי שצריך להביא ראיה על העבירות שבידו ולולי כן היו מרבית העם חוזרין בטענות שקר אבל ברכות הלב שאין יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה אמרו שאין צריך להביא ראיה שעדיו

עמו ע"כ מהרמב"ן ז"ל בפי' התורה בפרשת שופטים פסוק ויספו השוטרים. בפירוש רע"ב ז"ל סוף דבור המתחיל בקשרי המלחמה צריך להגיה שלא יפרידום אויבים: **לממזר ולנתין**. זהו הירא כצ"ל:

משנה ו

ובעקבו של עם מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם. פי' עקיבו לסוף החיל זקיפין גבורים עומדין לפניהם ואחרים מאחוריהן כלומר שתי שורות היו זקיפין לפני זקיפין שאם נמלט אחד מן הפנימיים יבוא לאחרונים ע"כ מן הערוך ערך זקף. וז"ל הרמב"ם ז"ל שם פ"ז ומעמידים מאחורי כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים וכשילין של ברזל בידיהן הרוצה לחזור מן המלחמה הרשות בידן לחתוך את שוקו שתחילת נפילה ניסה ע"כ. ומה שפי' רע"ב ז"ל במלת זקפין הוא פירש רש"י ז"ל. ומצאתי מוגה זַקוּפִין בוי"ו:

שתחלת ניסה נפילה. ירושלמי כיני מתנית' שתחלת נפילה ניסה וכדפי' רע"ב ז"ל ופי' רש"י ז"ל דתחלת משמע הגרמת הדבר. והכי איבעי ליה למימר כשהן נסין זו היא תחלת הנפילה ובניסה לא שייך למימר תחלה דהא ממש קא ערקי אלא מסירס הוא:

משנה ז

בד"א במלחמת הרשות. וכו' ביד רפ"ז דהלכות מלכים ומלחמותיהם. וראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל במי דברים אמורים ביו"ד וכן בסמוך. ובגמ' א"ר יוחנן רשות דרבנן זו היא מצוה דר' יהודה ובאותה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות ואין חתן יוצא לה אמר נמי ר' יהודה דאין חתן יוצא לה אלא שר' יהודה קורא אותה מצוה ונ"מ לפוטרו משאר מצות בעודו עסוק בה ודוקא במלחמה דלא לייתו עלייהו אויבים הוא דפליגי דמר קרי לה רשות והעוסק בה אינו פטור משאר מצות ומר קרי לה מצוה והעוסק בה פטור משאר מצות וכדפי' רע"ב ז"ל ומצוה דאמרו בה רבנן הכל יוצאין [כו' עי' בתוי"ט]:

פרק ט

משנה א

עגלה ערופה. וכו' ביד עד סוף סימן ט' פ"ט דהלכות רוצח ושמירת נפש וגם בפ' עשירי. ושלשה מב"ד הגדול וכו'. מתני' דלא קתני שהיו יוצאין מלך וכ"ג דלא כראב"י שהוא סובר מלך וכ"ג יוצאין וכולה סנהדרין נמי יוצאין ות"ק דמתני' הוא ר"ש דדריש הכי זקניך שנים אין ב"ד שקול וכו' אבל ושופטיך מיבעי למיוחדין שבשופטיך דהיינו לשכת הגזית ור' יהודה מזקני זקניך נפקא מדמצי למיכתב זקני וכתב זקניך מיוחדין שבזקניך

ור"ש אי כתב רחמנא זקני ה"א אפילו זקני השוק כתב רחמנא זקניך ואי כתב רחמנא זקניך ה"א אפילו סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך למיוחדין שבשופטיך ור' יהודה אה"נ דשופטיך איצטריך לסנהדרי גדולה כר"ש אלא וי"ו דושופטיך למניינא ור' שמעון וי"ו לא דריש:

אין ב"ד שקול. אין עושין ב"ד שיהא יכול ליחלק שוה בשוה אלא שיהא קרוב לצד אחד לקיים אחרי רבים להטות:

משנה ב

שנאמר באדמה ולא טמון בגל. ואפילו לרבנן דפליגי עליה דר' יהודה בשכחה פ' ששי דפאה ודרשי ושכחת עומר בשדה לרבות את הטמון דיש לו שכחה הכא מודו דדרשינן באדמה פרט לטמון דאי לרבויי לא איצטריך קרא דכיון דכתיב ברישיה דקרא כי ימצא חלל משמע כל היכא דמשתכח ואפילו טמון הלכך על כרחך כי אתא באדמה למעוטי טמון בא דתידרוש ביה על פני האדמה דאי לרבות לא איצטריך קרא והתם גבי שכחה ענייניה דקרא משמע לחיובא דמכיון דכתב רחמנא כי תקצור קצירך ושכחת עומר דמשמע שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי למה הדר רחמנא וכתב בשדה אלא לרבות את הטמון ומסיק בגמ' דלר' יהודה נמי נפקא ליה פרט לטמון מדומיא דקציר בשדה איצטריך לרבות שכחת קמה ורבנן נפקא להו שכחת קמה מקצירך בשדך ושכחת משמע ששכח את קצת שדהו ור' יהודה בשדך איצטריך למעוטי אם הפריח הרוח עמרים לתוך שדה חברו ושכחן כסבור שאינם שלו שאינם שכחה ורבנן מבשדה בשדך ור' יהודה בשדה בשדך לא משמע ליה:

נופל ולא תלוי באילן וכו'. גמ' ת"ר חלל ולא חנוק דחלל לא מיקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב חלל ולא מפרפר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים ר' אלעזר אומר בכולן ואפי' מפרפר צף ותלוי ומוטל באשפה אם היה חלל עורפין דקרא לא בעי ר' אלעזר כדכתיב ומ"מ חלל יתירי טובא דכתיבי בפרשה דרשי למעוטי חנוק:

לעיר שרובה גוים. בירושלמי הגירסא שיש בה גוים וכן הוגה במשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל. עוד הגיה או לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין שאין מודדין אלא לעיר וכו' וכתב ובס"א ל"ג אלו הב' תיבות:

או לעיר שאין בה ב"ד וכו' דבעינן זקני העיר וליכא ובגמרא פריך כיון דתנא לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד ומשני דהא קמ"ל כדתניא מניין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש

בה ב"ד ת"ל ולקחו זקני העיר וכדפי' רע"ב ז"ל פי' רש"י ז"ל אלשון דגמרא דכתבינן וכך הוא תיקון לשון רע"ב ז"ל ואי לא הדר תנייה ה"א אין מודדין כלל קמ"ל וטעמ' הוי משום דכתב קרא ולקח זקנו וכו' ובגמ' אמרינן שאפילו נמצא בצד עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה מצוה למדוד והוא לשון הרמב"ם ז"ל שם רפ"ט וגם רש"י ז"ל כן פי' לשון בעליל דבגמ' שרוצה לומר במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו אעפ"כ מצוה לעסוק במדידה:

נמצא מכוון וכו' תוס' פ' השוחט (חולין דף כח.) ובגמ' פ' שני דבכורות דף י"ז:

שתיהן מביאות שתי עגלות דברי ר' אליעזר קסבר ר' אליעזר אפשר לצמצם המדה ושתיהן קרובות ולא טעו במדה וקסבר נמי קרובה דכתיב בקרא אפילו קרובות במשמע כמו ובהמה רבה. ואין כן הלכה אלא שתיהן מביאות עגלה אחת בשותפות ויתנו ויאמרו בני האחת אם אתם קרובים ממנו יהא חלקנו מחול לכם ותכפר עליכם ואם אנחנו קרובים מכם חלקכם יהא שלנו ותכפר עלינו דס"ל אפי' בידי אדם אי אפשר לצמצם רש"י ז"ל שם בבכורות. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ס"א אלעזר. ובירושלמי משמע דגרסי' במתני' דברי ר"א וחכמים אומרים עיר אחת מביאה עגלה ערופה ואין שתי עיירות מביאות שתי עגלות דהכי איתא התם במשנה ובעי בגמ' עלה מ"ט דרבנן דכתיב והיתה העיר הקרובה אל החלל מ"ט דר"א דכתיב ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל ע"כ:

ואין ירושלם מביאה עגלה ערופה יומא פ' שני דף י"ז ברייתא:

משנה ג

נמצא ראשו וכו'. האי בבא בירושלמי גרסינן לה בתר בבא דומאין היו מודדין וכו'. וכן כתב ה"ר יהוסף ז"ל בשם ס"א:

משנה ד

ומאין היו מודדין. וכו' ס"א ומנין בנו"ן ואיתה בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח.) ובספר הפרפראות סוף פ' שופטים כי ימצא חלל באדמה אשר אותיות ראש שמודדין מראשו ע"כ:

ר' עקיבא אומר מחוטמו. גמ' לימא הני תנאי כהני דתניא מהיכן הולד נוצר מראשו וכן הוא אומר ממעי אמי אתה גוזי אתה מראשני כלומר יצרת ראשי תחלה דגוזו לישנא דרישא כמו גזי נזרך אבא שאול אומר מטבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול כר' עקי' ס"ל ע"כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצורה דכי מיתצר ולד ממציעתיה מיתצר אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו והלכה כר' עקיבא מחברו אפילו לגבי ראב"י שמשנתו קב ונקי:

משנה ה

נפטרו זקני ירושלם. וכו' תוס' פ"ק דסנהדרין דף י"ד:

מביאין עגלת בקר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול ואין המום פוסל בה. בגמ' פריך ויהא מום פוסל בעגלה מק"ו ומה פרה שאין השנים פוסלות בה מום פוסל בה עגלה ששנים פוסלות בה כדתנן להו בריש מסכת פרה אינו דין שיהא מום פוסל בה ומשני שאני עגלה דכתיב גבה מיעוטא דכתיב בפרה אשר אין בה מום בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה א"ר יוסי בן שאול מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות דהיינו עגלה שעדיין לא ילדה ותערף במקום שאין עושה פירות ותכפר על מי שהרגוהו ולא הניחוהו לעשות פירות דהיינו מצות:

נחל איתן. פסחים פרק מקום שנהגו לנחל איתן לעגלה ערופה צריך שיהו קנים גדלים בו ואי לא לא מיקרי נחל:

ואיתן כמשמעו קשה. כדכתיב איתן מושבך ושים בסלע קנך. וז"ל הברייתא אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן ולא שהובאה קרקעיתו מחדש מקרקע אחריתי שנאמר גוי איתן הוא גוי מעולם הוא פי' מעולם היינו ישן גם שם ביד בהל' רוצח רפ"ט כתב ומורידין אותה אל נחל ששוטף בחזקה [הגהה כתב הר"ס ז"ל וקצת ראיה לדברי הרמב"ם ז"ל מההיא דפרק מקום שנהגו שנראה שנחל הוא מקום שגדלים בו קנים מחמת רבוי המים שעוברים בו ע"כ]. וזהו איתן האמור בתורה גם רד"ק ז"ל בשרש נחל כתב אל נחל איתן היה בו מים כי כתוב ירחצו את ידיהם וכן וצדקה כנחל איתן ששוטפים בו המים בכח ע"כ. ועיין על זה במהר"י קולון ז"ל שרש קנ"ח ותוסיף לקח טוב:

וכתוב בתוי"ט אע"פ שאינו איתן כשר פי' הר"ב ז"ל שלא נאמר איתן לעכובא אלא למצוה וכן פי רש"י ז"ל וקצת קשה דה"ל למיתני ואם אינו איתן כשר שזהו לשון דיעבד אבל לשון אע"פ משמעתו להוציא ולאפוקי שלא נטיל עוד תנאי בדבר ועוד דלשון אם אינו וכו' לשון קצרה הוא מלשון אע"פ שאינו וכו' ולמה לו להאריך ע"כ. וכתב שהרמב"ם ז"ל בפירושו שהעתקתי לעיל בא לומר שאיתן יש בו שני פירושים גדול וחזק ושאמר התנא דקפידת הכתוב על החוזק ואע"פ שאינו גדול ע"כ. וכתוב עוד דמתני' דקתני ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד כר' יונתן דדריש אשר לא יעבד להבא ודלא כר' יאשיה דדריש אשר לא יעבד לשעבר ולאו לשון צואה הוא וכדפירש רש"י ז"ל פשטיה דקרא בפירוש החומש ע"כ בקיצור וכמו שאבאר עוד בסמוך. בקופיס מצאתי מוגה בסמ"ך:

ומקומה אסור מליזרע ומליעבד גרסי'. בפי' רע"ב ז"ל אף כל עבודה שהיא בגופו של קרקע. אמר המלקט ובגמ' פריך ואימא אשר לא יעבד בה כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט

אין בכלל אלא מה שבפרט זריעה אין מידי אחרינא לא ומשני אשר רבויי הוא ובברייתא בגמ' פליגי ר' יאשיה ור' יונתן אי מהני נחל איתן אם נעבד לשעבר דר' יונתן מכשר ליה דמי כתיב אשר לא נעבד ור' יאשיה ס"ל דאשר כתיב דמשמע לשעבר אע"ג דלא יעבד להבא משמע ה"מ בלאו אשר אבל השתא דכתיב אשר על כרחך מוכח עליה דלשעבר הוא ור' יונתן אשר לרבוייא איצטריך כדכתבינן אבל לא יזרע דלא כתיב ביה ואשר לא יזרע לכ"ע להבא דוקא משמע. ומשמע דמתני' דלא מר' יאשיה וכמו שכתבתי כבר בשם תוי"ט:

משנה ו

שלא בא על ידינו. מימרא פרק אלו נאמרין (סוטה דף ל"ח) ופי' רש"י ז"ל לא בא לידינו ופטרנוה. בגמ' מפרש בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל כך נהרג והיינו ידינו לא שפכה לא על ידנו שפטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו עכ"ל ז"ל משמע מתוך פירושו ז"ל דלא גרסי' במתני' רק אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו. ושם פ' אלו נאמרין פי' ג"כ ופטרנוהו בלא מזונות כלומר למזונות הוצרך ולא היה לו וראה אחד נושא מזונות ובא לחטפם ממנו לאונס רעבו ועמד זה עליו והרגו:

בלא לויה. בלא חבורה שהלך עמהם עכ"ל ז"ל. ורע"ב ז"ל נראה שנמשך אחר גרסת רש"י ז"ל וכן הוא ג"כ בירושלמי. ירושלמי רבנין דהכא פתרין קרייא בהורג ורבנין דתמן פתרין קרייא בנהרג רבנן דהכא פתרין קרייא בהורג שלא בא על ידנו ופטרנוהו ולא הרגנוהו ולא ראיניהו והנחנוהו בלא פרנסה ע"כ. והרמב"ם ז"ל בפירושו נשמר וכתב דקאי אנהרג:

והכהנים וכו'. פ' אמר להם הממונה דיומא דף ל"ז מקשה אביי אמאי לא ילפי' כפרה כפרה מחורב דכתיב התם אולי אכפרה וגו' ומה התם באנא כדכתיב אנא חטא העם וגו' אף הכא נמי תיבעי אנא דנימא אנא כפר לעמך וגומר דהכי ילפינן מהתם לענין ודוי כ"ג ביום הכפורים וקאי בקשיא:

משנה ז

נמצא ההורג וכו'. פ' אותו ואת בנו (חולין דף פ"ב) אמתני' דהשוחט פרת חטאת ושור הנסקל ועגלה ערופה ועיין במה שכתב רע"ב ז"ל:

תצא ותרעה בעדר. כשאר חולין והאי תנא לית ליה הא דאמרינן בכמה דוכתי עגלה ערופה נאסרה מחיים וירידתה לנחל איתן אוסרתה ובמסכת כריתות בפ' בתרא נמי דייק מסיפא דאינה נאסרת מחיים דקתני משנראית לעריפה דהיינו משעת ירידתה לנחל

איתן עדיין לא כפרה ספקה ומסקינן הא מילתא התם בפלוגתא דתנאי וכן פי' רש"י ז"ל ג"כ כאן:

כפרה ספקה עשתה את שלה. ואם לא נמצא ההורג נתכפר הספק ולכשנמנא נעשה ודאי ויהרג ומיהו היא באיסור הנאה דידה קיימא דכפרה כתיב בה כקדשים רש"י ז"ל:

נערפה העגלה. ברייתא בדף ל"ז דף' אלו נערות. ועיין שם בתוס' דסתם בברייתא יליף דאם נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג ה"ז יהרג מקרא דכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו וכדיליף נמי הכא בגמרא והם נתנו טעם לרש"י ז"ל דבפירוש החומש שהביא הראיה מקרא דואתה תבער כמו שהביאו הרמב"ם ורע"ב ז"ל. וק"ק לע"ד אמאי איצטריך למיהדר ולמיתני נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג והא עלה קיימינן וליסגי ליה דליתני משנערכה העגלה תקבר במקומה וכו' עד כפרה ספקה והלכה לה וההורג יהרג:

משנה ח

לא רָאִיתָ. בנקודת קמץ תחת התי"ו. ואשה אומרת לא רָאִיתִ בנקודת חירק תחת האל"ף והתי"ו נחטפת:

ואשה אומרת לא ראית. היו עורפין עולא ור' יצחק הגיהו בהאי רישא דמתני' לא היו עורפין כמו שהגיהו לעיל ס"פ מי שקינא וכולה סוגיא כדהתם ואין הפרש ביניהם כלום:

ושנים אומרים לא ראיתה כך צ"ל. בסוף פי' רע"ב ז"ל דבפוסלי עדות הלך אחרי רוב דעות. אמר המלקט ואפי' לקולא ומתני' ר' נחמיה וכדכתבינן לעיל ס"פ ששי. וביד פ"ה דהלכות עדות סי' ב':

משנה ט

בפי' רע"ב ז"ל לפי שמכירין בו וכו' וכדתניא בגמ' לא נודע מי הכהו הא נודע מי הכהו אפילו אחד בסוף העולם לא היו עורפין. ובמדרש מפיק לה מקרא דכתיב כי ימצא ולא בשעה שמצויים הרצחנים מכאן אמרו משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה ע"כ:

אלעזר בן דינאי אלעזר בלי יוד גרסי'. ונזכר בפ' שני דכתובות דף כ"ז:

ותחנה בן פרישה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בו הרצחן כך מצאתי בתוי"ט שכך גרסינן בספר אחד וכתב אבל בן דינאי לא הוצרכו לחזור ולשנות שמו כי זה בן דינאי נאה שמו לו כי ראוי לדונו א"נ לשון ריב ומדון ע"כ: ויש מי שהגיה ותחלה במקום ותחנה וקאי אבן דינאי ששינו שמו פַּעֲמַיִם אכן בין בבבלי בין בירושלמי אין שם שני פעמים גירסת בן פרישה:

משרבו המנאפים וכו' ביד פ"ג דהלכות סוטה סי' י"ט: ירושלמי וכתיב והיתה האשה לאלה בקרב עמה בזמן שעמה שלום ולא בזמן שעמה פרוצים:
יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים וכו' כצ"ל. ואיתה בפ' שני דתמורה דף ט"ו:

משנה י

ואת הנוקפים במתניתא תנא שהיו חובטין אותן במקלות כדרך שעושין לפני ע"ז א"ל עד מתי אתם מאכילין טרפות למזבח שמא ניקב קרום של מוח עמד והתקין להם טבעות בקרקע:

משנה יא

משבטלה סנהדרין תוס' פ"ק דגיטין דף ז':
שנאמר בשיר לא ישתו יין וביד פ"ה דהלכות תעניות סי' ט"ו. ובטור א"ח סי' תק"ס:

משנה יב

משמתו הנביאים הראשונים תוס' פרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ט) ודר"פ מי שאחזו ודפ' אין מעמידין דף כ"ג ודפ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ד.) ומכאן הוכיחו ז"ל דבבית שני היה שמיר מדקתני משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בית המקדש בטל השמיר והיינו בית שני דאי בית ראשון לערבינהו וליתנינהו דמשמתו נביאים הראשונים היינו חרבן הבית כדתניא בגמ' משחרב בית המקדש בטלו אורים ותומים והיינו בית ראשון דחמשה דברים חסר בית שני מבית ראשון כדאיתיא ביומא ובטל השמיר היינו לאחר בית שני וכן הא דקאמר רשב"ג בגמרא משחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה ומסתמא בבית שני שחרב בימיו איירי תדע דקחשיב נמי ניטלה ברכה מן הפירות ואשכחן בבית שני שהיו הפירות מתברכות בימי שמעון בן שטח שנעשו חטין ככליות של שור הגדול ע"כ. ועוד הביאו ראיה דשמיר היה בבית שני ממעשה דדמא בן נתינה דבפ"ק דקדושין שבקשו ממנו חכמי ישראל אבנים לאפוד שהיה בבית שני ע"ש:
ופסקו אנשי אמנה אנשים שמאמינים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון רש"י ז"ל. ובירושלמי א"ר זעירא אנשי אמנה תורה כהדה חד רבי הוה קרי ליה לאחיה בצור והוו צווחין בפרקמטיא אמר לית אנא מבטלא ענתי אין חמי למיתי מיתי הוא ע"כ:
שנאמר הושיעה ה' כי גמר חסיד נבואה על העתיד לבוא אחר חורבן בית שני:

אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל וכו' תנחומא סדר ואתה תצוה מסיים בה רשב"ג גופיה שנאמר ואל זועם בכל יום וכן בירושלמי אבל בתלמודא דידן מייתי לה מקרא דכתיב בבקר תאמר מי יתן ערב שעבר ובערב תאמר מי יתן בקר שעבר ובעי בגמ' אלא עלמא אמאי קא מקיים ומשני אקדושא דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שכל אחד משני אלה חביב הרבה לפני המקום שיש בכל אחד תלמוד תורה וקדושת השם שמעיקרא לא תקנו סדר קדושה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים קרייתו ותרגימו כל ישראל יחד תלמידים ועמי הארץ והוי דומיא דאגדתא עם הקדיש שלה ומפיק לה מקרא דכתיב ארץ עיפתה כמו אופל וצלמות ולא סדרים ותופע וכו' הא סדרים תופיע מן אופל. וראיתי להעיר ולכתוב הנה במה שהייתי טועה ברוב ימי לומר כי האי דקאמר ואיהא שמיה רבא דאגדתא משמע דוקא לומר קדיש על אגדה ולא על למוד משנה ותלמוד ולכן הייתי נזהר לומר שום אגדה אחר המשנה או אחר ההלכה כדי לומר קדיש אחריה מיד וכמו שנהגו העם ג"כ בסוף כל פרק ופרק מפרקי אבות לומר ר' חנניה בן עקשיא אומר רצה וכו' וכדמשמע מסוף פי' הרמב"ם ז"ל למסכת אבות שכתב שם שנהגו העם לומר ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה וכו' בסיום הפרקים לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה ע"כ. וכעת מזמן קרוב דקדקתי מלשונו ז"ל בנוסח הקדיש שבסדר תפלה שבסוף ספר אהבה שכתב וז"ל כל עשרה מישראל או יותר שעוסקים בת"ת שבעל פה ואפי' במדרשות או בהגדות כשהן מסיימין אומר אחד מהן קדיש בנוסח זה יתגדל וכו' מדקאמ' ואפילו במדרשות וכו' משמע שהוא ז"ל רוצה לפרש דהא דאמרינן ואיהא שמיה רבה דאגדתא ר"ל אפילו איהא שמיה רבא דאגדתא קאי עלמא וכ"ש איהא שמיה דתלמודא ולפי זה חזר בו ממה שפירש בסוף מסכת אבות ובלאו הכי בע"ד קשיא לי אדבריו שכתב שם בסוף מסכת אבות דמי עדיפא משנת ר' חנניא בן עקשיא דמתניתא בסוף מסכת מכות למיקרי יתה אגדה טפי מכל משניות דבפרקי אבות ודוחק לומר שהוא סבר דר' חנניא בן עקשיא אומר וכו' אינה משנה כלל מדלא פירש בה כלום שם בסוף מסכת מכות כך נלע"ד [עיין מה שהעיר ג"כ הגרי"ב ז"ל בגליון הש"ס כמ"ש הרב המחבר ז"ל ובאמת מה שנדפס פירוש הרמב"ם על פ"ו דמס' אבות הוא מפירוש רש"י ז"ל על המדרש שמואל ובדרך חיים למהר"ל מפראג ז"ל ובזה סרה תמיהתם על הרמב"ם ז"ל ועי' מ"ש ע"ז בריש פ' ש"ח בש"ס החדש שלנו שנדפס בווילנא.]:

משנה יג

בן אלעזר בלי יו"ד צ"ל:

הטהרה נטלה וכו' המעשרות נטלו וכו' י"ס בטלה וכו' בטלה וכו' וכדאיתיה בפירוש רע"ב ז"ל:

וחכמים אומרים הזנות וכו' מלות וחכמים אומרים נמחקו במשנת החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל וכן בירושלמי ליתנהו:

משנה יד

בפולמוס של אספסיינוס תוס' שבת דף נ"ט פ' במה אשה ודגיטין פ"ק דף ז'. ובגמ' דנדה פ' האשה שהיא עושה (נדה דף ס"א) ואמרי' התם דבקשו לגזור על בגדי צבעונין של אשה אלא שהתירום כדי להקל על כתמיהם שאין הכתם ניכר בו כמראה דם גמיר ע"כ. וביד פ"ה דהלכות תעניות סי' ט"ו ובטו' א"ח סי' תק"ס. ושם בגמ' דגיטין מסמיך ליה רב חסדא אקרא דכתיב הסר המצנפת והרים העטרה וכו' מה ענין מצנפת אצל עטרה אלא לומר לך בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם א"ל רב הונא האלהים מדרבנן דקראי בעטרה של מלך מיירי שהיה מתנבא שתתבטל הכהונה ויגלה צדקיהו בגילה אלא חסדא שמך וחסדאין מילך וכן נמי בירושלמי שמע ר' יותנן ואמר הוא חסד ומילוי חסד:

על עטרות תנא אף על חופות חתנים גזרו דהיינו טלית צביעה שני וקבועין בה טסי זהב:

ועל האירוס פי' סמ"ג בהלכות ט' באב דף רמ"ט אירוס הוא זג המקשקש:

ושלא ילמד וכו' תוס' דס"פ מרובה ודפ' ר' ישמעאל דמנחות דף ס"ד והעלו שם תוס' דמעיקרא בימי מלכות בית חשמונאי דקדמו טובא כדמוכח בפ"ק דע"ז דף ט' גזור כדפירש רע"ב ז"ל ולא קבלו מינייהו ולבסוף בימי טיטוס גזור כדתנן במתני' וקבלו מינייהו א"נ בתחלה אי הוה בעי למיקם בארור לא הוה מיקרי עבריין אבל לבסוף איכא גזרה דרבנן ונראה דלא יגדל דמיתני' היא היתה גזרה דפולמוס של טיטוס ע"כ. ונלע"ד שרצונם לומר ז"ל דלפי התירוץ השני שתרצו גבי חכמה יונית א"כ גבי אין מגדלין חזירים דלא אשכחן בה גזרה בזמן אחר אחר חשמונאי קשה דא"כ לית בה רק ארור ולית בה גזרה דרבנן לזה אמרו דנראה דגם לא יגדל אדם חזירים היתה גזרה ג"כ בפולמוס של טיטוס וההיא דע"ז קשיא לפי רש"י ז"ל שהוא ז"ל פי' בפולמוס של טיטוס שהביאו הורקנוס על אריסטובלוס אחיו וכן קשה ג"כ על מה ששירש בסמוך והביא עמו חיל רומיים כנוו שאעתיק בסמוך דהתם בע"ז מוכח דבית חשמונאי קדמו טובא:

את בנו יונית משום מעשה שהיה כשצרו מלכי חשמונאי זה על זה שהיו שני אחים מתקוטטים על דבר המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס והיה הורקנוס צר מבחוץ על

ירושלים והביא עמו חיל רומיים והיו אותם שבפנים וכו' כדאיתא הכא בגמ' וגם ס"פ מרובה היה שם זקן אחד מבפנים ולעז להם לאותם שבחוץ וכו' רש"י ז"ל:

משנה טו

משמת בן עזאי בטלו השזקדנים בירוש' פ' האומר דקדושין ובפ' קונם אמרינן משמת בן עזאי ובן זומא בטלו השקדנים. ועי' כאן דבירוש' דמתנייא כולה מתני' בגוונא אחרינא תדרשנו משם. ואיתא התם בתלמוד ירושלמי וגם בבבלי משמת רי אליעזר נגנז ספר החכמה משמת ר' יהושע פסקו עצות טובות ומחשבות טובות מישראל ע"כ. וראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל משמת ר' יהושע פסקה טובה מן העולם משמת רשב"ג בא גובאי ורבו צרות משמת ראב"ע פסק העושר מן החכמים ע"כ. וכתב כל זה לא מצאתיו בכל הספרים:

משמת ר' עקיבא בטל כבוד התורה כבר נתבאר בפי' רע"ב ז"ל הבדל שבין בטל כבוד התורה דר' עקיבא לדרבן גמליאל:

ר' יוסי קטנותן ובירושלמי שהיה תמציתן של חסידים ע"כ. ומתני' שם בנוסח אחר ע"ש. ובירושלמי ב"ק פ' המניח אמרי הוא יוסי הבבלי הוא יוסי בן יהודה הוא יסי קטנותא ולמה נקרא שמו קטנותא שהיה קטן חסידים ע"כ:

משמת ר"ג הזקן ר"פ הקורא עומד (מגילה דף כ"א:)

בטל כבוד התורה בברייתא קתני בטלו זרועי התורה ונסתתמו מעיינות החכמה ובערוך בלשון ראשון בטל כבוד התורה פי' בטלו בני אדם שמכבדין בעלי תורה:

ומתה טהרה כן הוא בכל הספרים ואית דגרסי ומדת טהרה ולע"ד נראה דשפיר גרסי ומתה טהרה וכן הוא בערוך ערך פרוש וכדאשכחן במסכת מכות בגמ' בפ' שני לענין כהונה גבי נגמר דינו ונעשה כ"ג בן גרושה או בן חליצה ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר מתה כהונה וחד אמר בטלה כהונה וכו' כנלע"ד אע"פ שאפשר לדחות דלא דמי:

ר' ישמעאל בן פאבי ל"ג מלת רבי:

משמת רבי תוס' פרק הנושא (כתובות דף ק"ג) הקשו אהא דא"ר חייא התם אותו היום שמת רבי בטלה קדושה שהיו קורין אותו רבינו הקדוש ותרצו דיש לומר דקדושה בכלל בטלה ענוה ויראה:

בטלה ענוה ויראת חטא גמ' א"ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא א"ל רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. ובברייתא בבלי וכן בירוש' בגמ' קתני משמת רבי הוכפלו צרות:

ר' פנחס בן יאיר וכו' במשנת החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל הוגה ר' אליעזר אומר וכו':

משחרב בית המקדש בושו חברים וכו' מצאתי מוגה ביישו חברים:
ובעלי לשון הרע:
ואין דורש לישראל ואין מבקש עליהם רחמים רש"י ז"ל וכן הוא בפסוק בספר יחזקאל סימן ל"ד אלא שאין שם ואין שואל ויותר תימה על התנא האחר דלא נקט ואין דורש כלישנא דקרא אלא ואין שואל ואין מבקש דכן הנוסחא בגמ' בבלית וירושלמית. אכן ראיתי שה"ר יהוסף ז"ל הגיה גם למטה ואין דורש ואין מבקש:
ר' אליעזר הגדול וכו' במשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל הוגה ר' יהושע אומר מיום שחרב בית חמדתנו שריו חכימיא למהוי כספרייא וספרייא כתלמידייא ותלמידייא כעמא ועמא כעממייא ומלכותא אזלא ודלדלא ונוולא ואין מבקש וכו':
אזלא ודלדלא הולכים ודלים ומתנוולים:
בעקבות משיחא בסוף ימי הגלות לפני ביאת המשיח: [הגה"ה וכן פי' רש"י ז"ל בלשון שני בשמרם עקב רב ז"ל ד"א עקב רב סופן של ת"ח לבוא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לי חבר גם בלשון משנה עקבות משיחא ע"כ]:
ויוקר יאמיר אית דגרסי ויוקר הווה או יהא. ובפ' חלק (סנהדרין דף צ"ז) ויוקר יְעַוֵּת ופי' רש"י ז"ל היוקר שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד ל"א היקר יעות המכובד והיקר שבהן מכאן ואילך ודאי יהא עוותן ורמאי ע"כ. ונלע"ד שלפי מה ששנוי בתר הכי והיין ביוקר משמע נמי דוהיוקר יאמיר ר"ל יגדל היוקר בכל הדברים ופלגינהו לתרי באבי משום דטעמא דיוקר היין הוי כדפירש רש"י ז"ל משום שהכל עוסקים במשתאות מה שא"כ בכל הדברים ואעפ"כ יש בהן יוקר:
הגפן תתן פריה ברייתא פ' חלק (סנהדרין דף צ"ז) בשם ר' נחמיה:
והיין ביוקר שהכל עוסקין במשתאות. ותימה בעיני שמ"מ ע"י הר"י ז"ל. וְיִקָּרֵיָא יתמעטון ואין הגפן תתן פריה והיין ביוקר. אח"כ מצאתי במסכת דרך ארץ פרק המתחיל ר"ש בן יוחי דתניא הגפן לא תתן פריה והיין ביוקר ע"כ. גם מצאתי שמחק הרי"א ז"ל מלות יחרב והגבלן וכך הגיה והגליל ישם ואנשי העיר יסובבו וכו'. גם הגיה וחכמות סופרים תסרחנה:
והמלכות השולטת על העולם תהפך למינות יהיו נמשכים אחרי טעותם של המינים:
והגבלן שם מקום:
נערים פני זקנים ילבינו ברייתא שם פ' חלק בשם ר' נהוראי. ומפירוש הרמב"ם ז"ל משמע דמשמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא הוא סוף המשנה ומר' פנחס ואילך הראשון הוי הכל ברייתא. שלא פירש בו דבר ואחריו נראה שנמשך רע"ב ז"ל:

ר' פנחס בן יאיר אומר וכו' אינה משנה וכן בירושלמי ליתה כלל והר"ר יהוסף ז"ל מחקה ובריייתא היא. ומייתי לה בפ"ק דע"ז דף כ' והכי איתא התם ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא ויראת חטא מביאה לידי קדושה וקדושה מביאה לידי רוח הקדש רוח הקדש מביאה לידי תחית המתים ומסוים התם עלה חסידות גדולה מכולן ופליגא אדר' יהושע בן לוי דאמר ענוה גדולה מכולן שנאמר יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולן ופירש שם רש"י תורה על ידי שעוסק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונשמר:

זריזות הנשמר קודם לכן שלא תבוא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה זהירות כשהעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דזריז קדים ומשי ידיה מעיקרא:

נקיות נקי באין חטא:

פרישות אף מדבר המותר פירש להחמיר על עצמו. טהור צח ומלובן ועדיף מנקי:

לידי רוח הקדש להשרות עליו שכינה. אז דברת בחזון לחסידיך ולא נאמר ליראיך ולענויך ע"כ. וי"מ טהרה היינו טהרת הלב כשימנע עצמו מעבירות יגרום לו שאפילו במחשבתו לא יחטא ע"כ. ופרישות י"מ אפילו מן הצריך לגופו כגון נזירות היין ותעניות וסגופים ע"כ. ועיין במ"ש תוס' ז"ל שם בפ"ק דע"ז ותוסיף לקח טוב במאי דקשה בהפוך הנוסחאות וגם מאי דקשה על הראיות. ובירוש' דפ"ק דשבת ודפ"ג דשקלים יליף לכולהו מקראי זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה מכפר את הקדש. נקיות מביאה לידי טהרה דכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה. טהרה מביאה לידי קדושה דכתיב וטהרו וקדשו. קדושה מביאה לידי ענוה דכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. ענוה מביאה לידי יראת חטא דכתיב עקב ענוה יראת ה'. יראת חטא מביאה לידי חסידות דכתיב וחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו וגו'. חסידות מביאה לידי רוח הקדש דכתיב אז דברת בחזון לחסידיך. רוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים דכתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם. תחיית המתים מביאה לידי אליהו זכור לטוב דכתיב אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא ע"כ. ולא נזכר שם פרישות ונתן טעם בעל ספר יפה מראה משום דלית ליה קרא ע"כ. שנאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם י"מ שבתחלה יתן בהם רוח הקדש ועל ידי זה יחיו ואע"ג דפשוטו נתינת

הרוח בגופם כדי שיחיו כדכתיב התם מארבע רוחות בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו אפשר דמדכתיב הכא רוחי ולא קאמר רוח כדכתיב לעיל מיניה ונתתי בכם רוח וחייתם משמע הרוח המיוחד לה' דהיינו רוח הקדש ע"כ. והאי ירושלמי מייתי ליה הרי"ף ז"ל בנוסחא אחרינא שם בפ"ק דע"ז דף שנ"ד דה"ג התם יראת חטא מביאה לידי רוח הקדש דכתיב אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. רוח הקדש מביאה לידי חסידות דכתיב אז דברת בחזון לחסידיך. חסידות לידי תחיית המתים דכתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם. תחיית המתים לידי אליהו זכור לטוב דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' ע"כ. ופי' שם הר"ן ז"ל זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה מכפר כלומר דכתיב וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח ולשון וכלה משמע זריזות דלשון כלוי משמע מהירות דהיינו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח כלומר כשהוא עושה בזריזות חשיבא כפרה והיינו נקיות. חסידות לידי תחיית המתים דכתיב ונתתי רוחי בכם דהיינו חסידות ובתר הכי וחייתם. תחיית המתים לידי אליהו כלומר דאליהו בא בשביל תחיית המתים והוא מקדים לבוא דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא דהיינו תחיית המתים וכיון דבשביל אותו יום אתי אליהו נמצא שתחיית המתי' גורמת לאליהו שיבא עד כאן: ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

סליק פירקא. וסליקא לה מסכת סוטה. בעזרת של שוכן מעלה ומטה: בעה"י העושה שפטים. בעובדי האובות והאטים. נתחיל מסכת גיטין: